

2023-10

jaargang 54
nummer 10
december 2023

Maandblad van
Vrijdenkersvereniging
De Vrije Gedachte

De Vrijdenker

Sinds 1856

Multatuli
gezien door
d'Ablaing

Lezingen
van de
Atheïsmedag

Verbazing-
wekkend:
het brein

Oorlogs-
dagboeken

MEDEDELING

Zoals eerder gemeld hebben wij voor serieuze belangstellenden enkele exemplaren beschikbaar (er zijn er nu nog drie) van het Moleschott Magazine, dat onlangs in Den Bosch is uitgegeven. In de vorige Vrijdenker kunt u het artikel lezen dat René van Elst voor dat magazine over ons erelid Jacob Moleschott heeft geschreven. Mail naar het redactieadres voor kosteloze toezending. Op is op en wie het eerst komt, het eerst maalt.

HISTORIE

In De Vrijdenker 2023-05 (pag. 17) kon u een gedigitaliseerd en ingekort verslag lezen van het Internationaal Vrijdenkerscongres dat in 1883 werd gehouden in Amsterdam. Het complete verslag is te vinden op onze website. Klik daartoe op de startpagina onderaan in de rechter kolom "Categorieën" op Historische stukken.

MINISYMPOSIUM

Op ons Youtube-kanaal (de vetgedrukte link hieronder) vindt u een registratie van het mini-symposium *Het Recht op Mis-informatie* naar aanleiding van het gelijknamige boek van Bart Collard. Dit evenement in het Polanentheater te Amsterdam op 21 oktober 2023 is georganiseerd door De Vrije Gedachte met steun van uitgeverij Blauwburgwal. Willem Vermaat was de (mid)dagvoorzitter. Syp Wynia en Geerten Waling verzorgden individuele bijdragen. Floris van den Berg interviewde Bart Collard.

PODCASTS

Podcasts van De Vrije Gedachte worden verzorgd door bestuursleden Floris van den Berg en Bart Collard. De programma's zijn op YouTube, dus met video, te bekijken via:

<https://www.youtube.com/@verenigingdevrijegedachte4805/videos>

Daarnaast zijn ze op Spotify te beluisteren via:

<https://open.spotify.com/show/6J0uDTp0PT06qrumVR1DZQ?si=e514d8d-cdb31426d>

of, veel korter: <https://spoti.fi/3ZymQCb>

Als u zich 'abonneert' op de podcast en deze 'volgt' via deze kanalen en tevens 'likes' uitdeelt zal de podcast sneller gevonden worden, ook door niet-leden. Zo kunt u helpen om de boodschap van DVG verder en sneller te verspreiden buiten onze vereniging.

Bezoek onze
website
devrijegedachte.nl

Bezoek onze
Facebook-pagina
De Vrije Gedachte

COVER VOOR: Assita Kanko, Atheïst van het Jaar 2023, met aandenken, geflankeerd door Floris van den Berg en Stanley Bakker, Atheïsmedag 2023 in De Balie te Amsterdam. (Foto: René van Elst)

COVER ACHTER: Foto's (van René van Elst) van de AJV op 18 november in De Domstad te Utrecht.

1. Groepsfoto, genomen door Renée Hopster, 2. Anton van Hooff introduceert Prof. Johannes Bijlsma die nu de Leo Polak Leerstoel bekleedt, 3. Het bestuur: Floris van den Berg, Fabian van Langevelde, Stanley Bakker, Bart Collard.

De Vrijdenker

jaargang 54 • nummer 10 • december 2023

INHOUD

Titel	Auteur(s)	Pag.
• Mededelingen / DVG op het WWW	<i>Redactie</i>	◀ cover
• Informatie De Vrije Gedachte / Colofon De Vrijdenker	<i>Bestuur / Redactie</i>	2
• Compliment - Gedachten van een vrolijke voorzitter	<i>Floris van den Berg</i>	3
• Het celibaat in de moderne tijd: een relikwie uit het verleden	<i>Eelko de Vos</i>	4
• Ben ik een antisemiet geworden?	<i>Enno Nuy</i>	7
• De WHO en het Vaticaan	<i>John Vink</i>	8
• Feldman, Deborah - <i>Onorthodox</i> (boekbespreking)	<i>Enno Nuy</i>	11
• De verbazingwekkende ontwikkeling van het menselijk brein	<i>Harry Ansems</i>	13
• Werelds Nieuws	<i>René van Elst</i>	16
• Column, uitgesproken tijdens de Atheïsmedag 2023	<i>Bart Collard</i>	20
• Lezing voor De Vrije Gedachte	<i>Keyvan Shahbazi</i>	23
• Column voor de Atheïsmedag 2023	<i>Willem Vermaat</i>	25
• Tegen de onverschilligheid! Laudatio voor Assita Kanko	<i>Floris van den Berg</i>	27
• Oorlogsdagboeken als peillood van de vrije geest	<i>Anton van Hooff</i>	30
• Anecdotes van D'Ablaing over Multatuli, gedigitaliseerd door René van Elst	<i>Rudolf Charles d'Ablaing van Giessenburg</i>	32
• Kort verslag van de Algemene Jaarvergadering 2023 van De Vrije Gedachte	<i>Bart Collard</i>	35
• De auteurs van dit nummer / Aanwijzingen voor auteurs	<i>Redactie</i>	36

Helaas moeten wij u melden dat onze collegaredacteur **Herman Reimes** plotseling is overleden op zondag 19 november op 87-jarige leeftijd. Dit stemt bedroefd; tegelijk is het een goed ding dat hij tot het laatst in de bloei van zijn ouderdom was, zoals zijn familie het op de rouwkaart heeft gezegd. Bij het Atheïstisch Verbond en De Vrije Gedachte hebben we hem steeds mee mogen maken als een voor zijn leeftijd verbaasd fitte man.

Het was heel bijzonder dat hij vaak de moeite nam om fysiek aanwezig te zijn bij bijeenkomsten. Hij toonde zich ook steeds gemotiveerd en betrokken. Ik denk daarbij onder meer aan zijn inbreng bij de moeizame

discussies rond de fusie tussen de beide verenigingen, waar hij, komend van het A.V., een uitgesproken voorstander van was. En hij leverde als redacteur en auteur zijn gewaardeerde bijdragen aan ons tijdschrift.

Zijn familie wensen wij sterkte met dit verlies. Wij zullen die krasse en markante man met zijn enthousiaste betrokkenheid bij ons werk en zijn welluidende stem missen. Zijn artikelen en boeken (hij schreef als gepensioneerd vijf boeken over milieubehoud en religie) helpen ons hem in herinnering te houden.

De redactie

INFORMATIE

De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte is opgericht in 1856 onder de naam De Dageraad.

Bestuur:

Stanley Bakker
Floris van den Berg - voorzitter
Bart Collard - secretaris
Fabian van Langevelde - penningmeester

Postadres en telefoonnummer:

De Vrije Gedachte
Antonius Matthaesuslaan 16
3515AS Utrecht
Tel. 06-28301336

E-mail:

secretaris@devrijegedachte.nl

IBAN:

NL15INGB0000274551

Leden- en abonnementsadministratie:

ledenadministratie@devrijegedachte.nl
Postadres en telefoon: zie hiernaast

Lidmaatschap / abonnement De Vrijdenker:

Zie "Kosten" hieronder in het Colofon van dit blad

Internet:

- Website: devrijegedachte.nl
- YouTube-kanaal: Vereniging DeVrijeGedachte
- Facebook-pagina: De Vrije Gedachte

Van Langevelde - Bakker - Collard - Van den Berg

COLOFON

De Vrijdenker

De Vrijdenker is een tien maal per jaar verschijnend tijdschrift, uitgegeven door de vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte.

Redactie:

René van Elst – hoofdredacteur a.i. en eindredacteur
Maarten Gorter – coördinator
Anton van Hooff
Eelko de Vos

Opmaak:

Jaap van Dijk (dit nummer: René van Elst)

Postadres en telefoon:

zie hierboven bij de informatie over DVG

E-mail:

redactie@devrijegedachte.nl

Website:

zie hierboven bij de informatie over DVG

(Leden- en) abonnementsadministratie:

Zie hierboven bij de informatie over DVG

Kosten (ingegaan 2018):

- Lidmaatschap met abonnement € 62,— p.j.
- Lidmaatschap zonder abonnement € 30,— p.j.
- Abonnement € 36,— p.j.
- Student-lidmaatschap (t/m 25 jaar) met abonnement € 30,— p.j.
Zie ook de aanbieding onderaan!
- Prijs losse nummers € 3,50

Kopij:

Reacties en nieuwe bijdragen, die betrekking hebben op het vrijdenken, worden zeer op prijs gesteld. A.u.b. digitaal aanleveren. Zie de aanwijzingen achterin dit blad.

Druk:

Drukkerij Image Team Eemnes
ISSN: 1872-1478

Disclaimer: De Redactie van De Vrijdenker wijst erop dat door auteurs verkondigde meningen niet per se geheel of gedeeltelijk de mening van de Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte en/of de Redactie weergeven. De inhoud van het geschrevene blijft te allen tijde de verantwoordelijkheid van de desbetreffende auteur.

VOORDEELAANBIEDING VOOR JONGEREN

Ben je atheïst (of denk je erover om het te worden) en jonger dan 25 jaar, profiteer dan van ons aanbod.

Als je je aanmeldt als nieuw lid dan krijg je een heel jaar lang 50% korting op De Vrijdenker. Je betaalt dan dus geen € 30,- maar slechts € 15,- voor 10 nummers!

Meld je aan op de site www.devrijegedachte.nl of via info@devrijegedachte.nl en vergeet niet je geboortedatum te vermelden.

Compliment

Gedachten van een vrolijke voorzitter

door **Floris van den Berg**

Van een goed compliment kan ik twee maanden leven. Mark Twain

Vrijdenkers zijn goed in het geven van commentaar op wat er allemaal wel of niet deugt en wat er allemaal voor onzin wordt verkondigd door deze of gene. Het uiten van rationele goed gefundeerde kritiek is des vrijdenkers. Die kritiek is niet alleen voor de buitenwereld bestemd, vrijdenkers uiten ook kritiek op elkaar. En dat is goed: niets en niemand is ooit boven kritiek verheven. Door kritisch op elkaar te zijn, is de kans groter dat we gezamenlijk dichterbij de waarheid en het goede komen. Vrijdenken is een houding, een levenshouding zelfs, van altijd durven kritisch te zijn, indien nodig tegen de stroom in, altijd bereid ook om je eigen mening in het licht der rede te herzien. Het is belangrijk om ook kritisch op jezelf te zijn. Het is gemakkelijk de splinter bij de ander te zien en niet de balk in je eigen oog. Kritiek geven is belangrijk, maar net zo belangrijk is het om kritiek die gegeven wordt op jou, serieus te nemen, om de argumenten te analyseren en te wegen. Vrijdenken is hard werken.

Vrijdenken is meer dan kritiek geven en nemen. Complimenten geven is minstens zo belangrijk als kritiek uiten. Het gaat dan wel om gemeente en ware complimenten. Ik heb de indruk dat vrijdenkers weliswaar excelleren in het uiten van kritiek, maar dat het geven van complimenten een minder beoefende deugd is. Complimenten kunnen mensen stimuleren in wat er goed gaat. De psychologie leert dat je het beste leert van positieve feedback, van complimenten dus. Je kunt goede dingen uitlichten en benadrukken. Complimenten zijn een aanvulling op kritiek. Zouden we kunnen werken aan onze complimentenvaardigheden om ook een meer positieve uitstraling te hebben? Je kunt natuurlijk ook jezelf een compliment geven! Wat gaat er goed? Waar ben je trots op?

De Vrije Gedachte is een vrijwilligersvereniging en het is geweldig om te zien met hoeveel toewijding er gewerkt wordt om in verenigingsverband het vrijdenken te promoten. We hebben een prachtig tijdschrift, *De Vrijdenker*, er zijn symposia, lezingen, een website. We zijn een kleine club en vrijdenken is lastig aan de man te brengen (en zeker aan de vrouw). Het is mij een eer en genoegen om met de bijzondere vrijdenkers te mogen samenwerken en als voorzitter de kruiwagen vol kikkers voorwaarts te bewegen. Ik vind het mooi dat er mensen zijn (jullie dus!) die zich actief durven inzetten voor een betere wereld, voor een wereld zonder waanideeën, die de kop boven het maaiveld durven steken. Jullie zijn de helden van de open samenleving, de wachters van de vrijheid.

De redactie
wenst u een
prettige jaar-
wisseling en
een gelukkig
2024!

Het celibaat in de moderne tijd: een relikwie uit het verleden

door **Eelko de Vos**

In een wereld waarin we dagelijks worden geconfronteerd met grensverleggende technologieën, grenzeloze informatie en grensoverschrijdende globalisering, houdt één ouderwetse praktijk stand te midden van deze moderne revolutie: het celibaat. Een concept dat is geworteld in religie, mystiek en een diepe angst voor de menselijke natuur; het celibaat is een relikwie uit het verleden waarvan we de plaats in de moderne samenleving in twijfel moeten trekken.

Concentreren op God

Het primaire idee achter het celibaat is dat de geestelijke zich vrij maakt van de beslommeringen rondom de aardse, vleselijke liefde. Hij of zij kan zich dan volledig richten op het liefhebben van God. Mannen en vrouwen zweren seksuele handelingen af – zelfbevrediging inclusief. Zoals “meneergodsdienst”¹ het verwoordt:

“volgens de katholieke Kerk kan je de seksualiteit nooit los zien van het huwelijk en de daarbij horende liefde. Elke vorm van seksualiteit buiten het huwelijk is dus niet toegestaan. Dat geldt zowel voor priesters als voor gehuwde koppels. Het kadert allemaal in de leer van de kuisheid. Deze stelt dat wanneer seksualiteit gescheiden wordt van de liefde zij haar heiligheid verliest. Uiteindelijk draait ze dan alleen nog maar om bevrediging van je eigen lusten. Onder onkuisheid verstaat de Kerk dan alles wat daarbuiten valt zoals: pornografie, prostitutie, zelfbevrediging en verder ook seks buiten of voor het huwelijk, homoseksuele handelingen, gedwongen seksualiteit en andere vormen van ontucht.

Een priester moet dus net zoals iedereen kuis leven. Omdat hij omwille van zijn celibaat niet gehuwd is, houdt dit dus ook in dat hij moet leven zonder seksualiteit. Dat is zeker niet vanzelfsprekend, ook priesters zijn mensen en voor iedere mens is het een opdracht om zijn lichamelijke lusten te beheersen. Wanneer iemand zich overgeeft aan zelfbevrediging, is deze beheersing er zeker niet. Seksuele bevrediging wordt dan een doel op zich, waarbij elke vorm van liefde is verdwenen. Op de duur kan het zelfs een dwangmatige handeling of verslaving worden. Het celibaat is er onder meer om de priester vrij te maken om zich 100% voor God te kunnen geven. De drang naar zelfbevrediging zou deze vrijheid in de weg staan en is bovendien een zonde tegen de kuisheid.”

Het idee is dus simpel: geen seksuele beslommeringen meer voor mensen die zich volledig richten op God. Werkt dat ook zo?

Onderdrukking

Ten eerste is er het idee van seksuele onderdrukking, een basisprincipe van het celibaat. In een tijdperk waarin

seksualiteit en genderidentiteit zo'n centraal onderdeel van de menselijke ervaring vormen, is het ronduit lachwekkend om te denken dat iemand zich volledig zou moeten onthouden van een van de meest fundamentele menselijke behoeften. Door celibataire functionarissen te forceren hun seksualiteit te onderdrukken, vraagt de kerk in wezen om problemen. En laten we eerlijk zijn, deze problemen zijn in overvloed zichtbaar geweest, gezien de talloze schandalen binnen religieuze instellingen.

Manu Keirse in gesprek met Rogier van Bommel; <https://www.youtube.com/watch?v=qz2bDUIRBSM>

Manu Keirse

Een recente reeks van nieuwsartikelen is geschreven over rouwexpert Manu Keirse, die “verantwoordelijk [is] voor het beleid van de kerk in de aanpak en preventie ervan”. Zijn benadrukking dat in een nieuwe documentaire ‘Godvergeten’ over seksueel misbruik “enkel de slachtoffers aan het woord” waren, geeft een intrigerende maar ook bevreemdende inkijk in hoe sommige mensen binnen en buiten de kerk hier tegenaan kijken. Blijkbaar wil Keirse ook de daders in een luie stoel aan het woord laten over hoe hun moeilijke jeugd en lastige worsteling met het gebrek aan seksualiteit hen tot hun verdrietige daden dreef. Keirse gaf in een ander interview ook aan: “Als iemand van VRT in de gevangenis zit vanwege kinderporno, zeg ik toch ook niet dat ‘de VRT’ een corrupt instituut is?” Hiermee slaat Keirse een modderfiguur in het gebruik van analogieën. Het ging bij de katholieke kerk niet om “iemand” maar om duizenden daders wereldwijd en tienduizenden (of meer) slachtoffers. De kerk keek bewust en overtuigd de andere kant op. Ze heeft misbruikzaken op allerlei niveaus vele malen verdoezeld en in de doofpot gestopt. Ze heeft de daders zelfs beschermd tegen vervolging door justitie.

Keirse zet wel diverse andere zaken goed neer, zoals dat het meeste seksueel misbruik in gezinnen gebeurt. En dat het kerkelijk misbruik na de jaren ‘80 drastisch is gedaald. Hij vindt het ook erg goed dat al deze verhalen nog altijd zichtbaar worden. Mogelijk heeft Keirse een ver-

¹ <https://meneergodsdienst.wordpress.com/2013/04/06/mag-een-priester-zichzelf-bevredigen/>

² <https://www.vrt.be/vrtmax/a-z/godvergeten>

Vooraf kinderen waren de (makkelijkste) slachtoffers; beeld gegenereerd met Midjourney

hulde agenda waarmee hij via de kant van de ouders het celibataire aspect van de katholieke kerk aan de kaak wil stellen. Het komt er alleen niet goed uit in de interviews die van hem te vinden zijn.

Schadelijk

Bovendien hebben recente wetenschappelijke ontdekkingen aangetoond dat gezonde seksuele relaties zowel fysieke als psychologische voordelen hebben. Het idee om seksuele onthouding als een soort morele superioriteit te zien, is daarom niet alleen achterhaald, maar bewezen schadelijk. Er is zelfs één groot bewezen voordeel van masturbatie: mannen hebben minder kans op prostaatkanker op latere leeftijd wanneer ze tussen hun 20e en 40e jaar gemiddeld een 20-tal keer per maand ejaculeren.

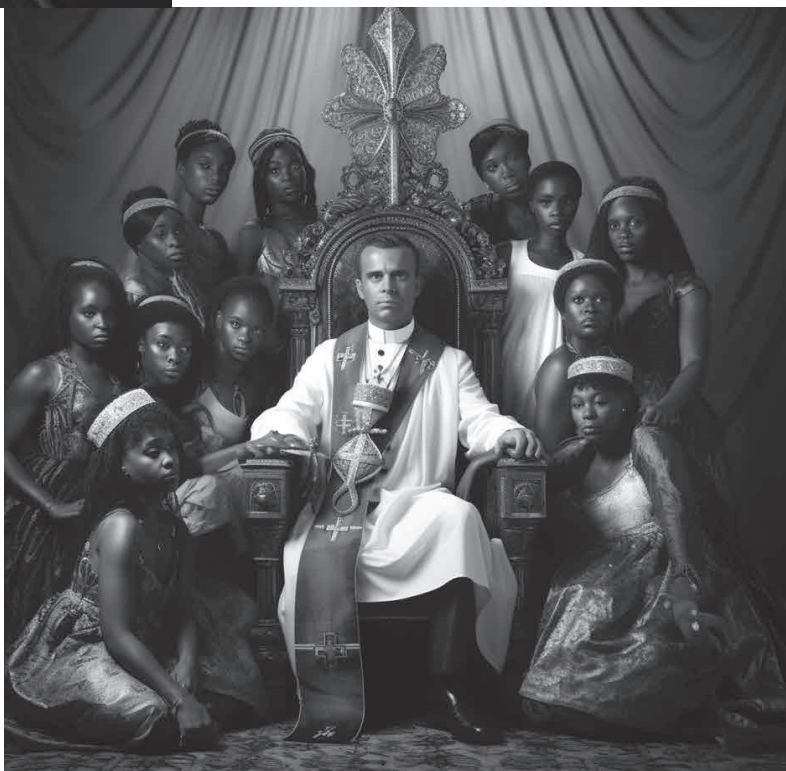
De No Nut November challenge, een internetchallenge om een maand lang geen seks te hebben en niet te masturberen, is derhalve zelfs schadelijk. Urologen roepen al jaren hardop dat No Nut November nonsens en mogelijk zelfs schadelijk is¹. Seksuele onthouding, zoals het celibaat dat promoot, zorgt dus proefondervindelijk voor psychische en fysieke aandoeningen.

Macht

Laten we vervolgens het feit onder ogen zien dat het celibaat vaak wordt gebruikt als een middel om macht en controle te consolideren binnen religieuze instellingen. Door priesters en nonnen te dwingen zich te onthouden van seksualiteit, blijven ze afhankelijk van de kerk voor emotionele en psychologische steun. Dit creëert een

weezinwekkende verholde machtsdynamiek waarin religieuze leiders een ongezonde mate van psychische invloed hebben over hun ondergeschikten. Het creëert ook een 'zwarte markt' van verholde seksualiteit binnen de instellingen waardoor buitenstaanders getroffen kunnen worden. Buitenstaanders van alle leeftijden. De voorbeelden zijn talloos.

De Commissie Adriaenssens, de Belgische commissie die rond 2010 kerkelijk misbruik onderzocht, had in haar onafgewerkte eindverslag² slechts één korte referentie richting de mogelijk ongezonde celibataire levenshouding binnen de kerk: "Hoewel het celibaat kan bijdragen om mensen in een bepaalde levensfase mentaal in crisis te brengen die zich onder andere kan uiten door zich seksueel te richten naar jongeren die beschikbaar en kwetsbaar in de omgeving verblijven, hebben we dit scenario bij zeer weinig priesters of paters kunnen terugvinden die we reeds bevraagd hadden. Het komt zeker voor, het zijn vaak de priesters die een beperkter aantal slachtoffers hadden. Zij beleefden het eerder als een verlossing om voor de Commissie te komen, ze hebben zich steeds herin-

Een westerse priester omringd door zijn 'volgelingen'; beeld gegenereerd met Midjourney

nerd dat ze grenzen overschreden hadden. Hun slachtoffers behoorden tot de groep die ouder is dan 14 jaar."

Hiermee lijkt de commissie te beweren dat het celibataire leven doorgaans geen crisis hoeft te geven. Cijfers zien we echter niet. En ook zien we niet de contra-redenering: als priesters, paters of nonnen een normaal seksleven hadden gehad met een partner van hun eigen leeftijd, zouden ze dan ook hun seksuele uitpatting hadden gehad met kinderen en pubers? Celibataire leven hoeft dan geen

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=tchnKZ5CgQ8> "Urologist explains 5 reasons that will make you skip No Nut November"

² https://www.standaard.be/extra/static/pdf/eindrapport_adriaenssens.pdf

No Nut November is een actie om een maand lang geen sex te hebben, op wat voor manier ook. Het blijkt -naast een hoop frustratie- geen positieve zaken op te leveren voor de man.

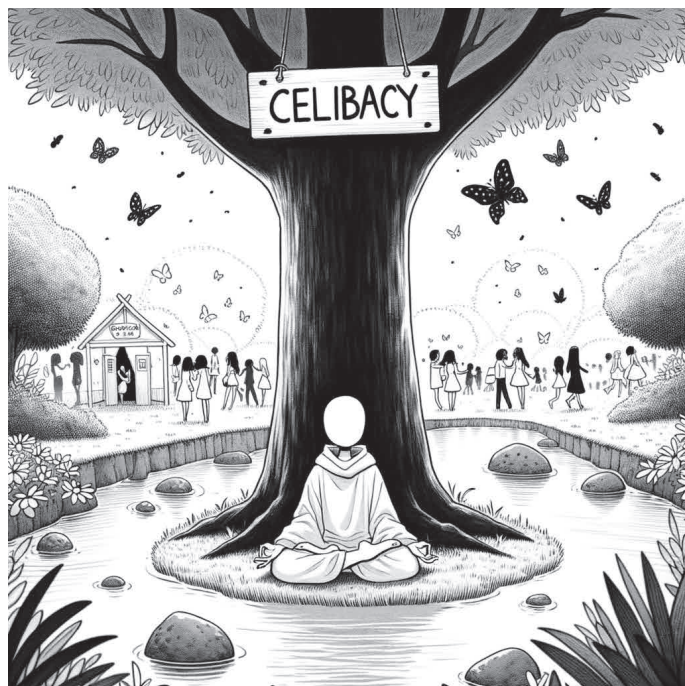
crisis te hebben gegeven, maar het wurgt wel een onbetwiste menselijke behoefte.

Verder dan deze ongefundeerde opmerking over het celibaat gaat het verslag niet. Het woord komt zo'n tien keer voor in het hele document en de rest staat in de getuigenissen of reacties van de slachtoffers.

Een laatste oordeel

De moderne samenleving, met haar verlichtingsprincipes en wetenschappelijke inzichten, moet het celibaat nog eens heel kritisch bekijken. Is het werkelijk een nobel streven, of is het een overblijfsel van een meer duistere tijd, een tijd van onderdrukking, controle en misbruik? Terwijl de kerk blijft vasthouden aan verouderde tradities en een vals gevoel van morele superioriteit, blijft de rest van de wereld vooruitgang boeken in zijn begrip van de menselijke natuur en de rechten van het individu.

In een wereld die exponentieel snel verandert en die de grenzen van menselijk begrip en acceptatie voortdu-

Het celibaat: eenzaamheid en verdrukking verkiezen boven intieme relaties die ons menselijk maken.

rend verlegt, blijft het celibaat stilstaan als een monoliet uit het verleden. Het is tijd om dit concept als moderne maatschappij grondig te onderzoeken en te beslissen of het nog steeds een plaats heeft in onze samenleving of mogelijk zelfs strafbaar gesteld moet worden.

Leesvoer

Voor hen die geïnteresseerd zijn in meer en vooral de historische aspecten van dit heikele punt van onze huidige samenleving, verwijs ik ook nog graag naar de vijfde serie van J.W. Nienhuys in eerdere nummers van ons magazine. Hierin wordt een breed beeld geschetst hoe het zogenaamde kuise leven van de geestelijken van Rome tot nu telkens leidde tot structureel misbruik en hier en daar zelfs tot geïnstitutionaliseerde hoererij. Misschien kan onze samenleving nog iets leren van deze geschiedenislessen?

Ben ik een antisemiet geworden?

door **Enno Nuy**

Israëli's zijn een volk van Farizeeërs. Toen de Britten de onvergeeflijke fout begingen land, dat werd bewoond door 700.000 Palestijnen, aan de joden te geven, begonnen de joden met het verdrijven van de Palestijnen. De belofte van een God steekt nu de wereld in brand. Hoe kunnen uitgerekend de joden zo onverschillig staan tegenover het lot van de Palestijnen? Nu al decennialang, tenminste sinds 1967? Hoe kunnen uitgerekend de joden de Palestijnen zelfs van de Westoever verjagen door etnische zuivering daar uit te voeren en toe te staan? Door hun, merendeels zeer jonge, "kolonisten"! Ik verwijs hier naar de reportage van Rob Vreeken in de Volkskrant van 15 oktober 2023.

Waar is hun God die hen dat land beloofde? Die kijkt oogluikend en instemmend toe? Wat denken die rabbi's en die haredim, die hun Thora zo goed bestuderen en van buiten kennen? Wat zeggen hun apocriefe geschriften? Dit mag allemaal? Ik loop deze dagen in NYC, logeer in Brooklyn en ik merk aan mijzelf dat ik me mateloos stoor en erger aan al die joden die ik hier zie, met hun hoed en pijpenkrullen en vrijwel altijd hun smart phone aan het oor. Met hun stevige tred die vooral lijkt uit te drukken dat zij de waarheid bezitten, weten hoe de wereld in elkaar steekt, wat van hen is en niet van een Palestijn. Geen vrouw in hun verre omgeving te bekennen. Wat lazten ze vandaag in hun Thora?

Voel ik mij langzamerhand een antisemiet worden? Wat een afschuwelijke gedachte! Maar als dat zo is, heeft dat niets van doen met: "heeft Hitler toch gelijk gehad"! Integendeel, verre van dat. Ik zie een Joods volk steeds onverdraagzamer worden, hun land omvormen naar een theocratie waarin geen ruimte is voor andersdenkenden en al helemaal niet voor Palestijnen. Waar zijn de weldenkende joden gebleven? Ze gingen met tienduizenden wekenlang de straat op om te protesteren tegen hun leider die zijn stinkende best doet om de democratie in hun land definitief ten grave te dragen en de rechterlijke macht ondergeschikt te maken aan de politieke waan van de dag. Democratie bestaat bij de gratie van de trias politica en een vrije, onafhankelijke pers. Netanyahu moet er niets van hebben. En dan heb ik het nog niet eens over de rechtszaken die tegen hem lopen wegens vriendjespolitiek, zelfverrijking en corruptie. Waar zijn al die weldenkende joden gebleven nu hun land in oorlog is met Hamas? Zal iedereen zich nu alsnog verenigen achter hun 'Bibi'? Geven ook de weldenkende joden dan helemaal niets om het lot van de Palestijnen?

Hamas begon met beestachtige slachtpartijen in een kibboets en bij een dansfeest. Daden van pervers geweld die alleen maar kunnen worden aangemerkt als misdaden tegen de menselijkheid en in die zin moet Hamas hiervoor vervolgd worden. Wie heeft deze afschuwelijke strategie bedacht? Is het Mohammed Deif met zijn medestrijders of is het op de achtergrond Iran dat aan de touwtjes trekt en nog een rekening te vereffenen heeft voor de dodelijke aanslag op hun lievelingsgeneraal Suleiman? We hebben overigens, u weet dat, het internationaal Strafhof in Den Haag, bij uitstek toegerust om misdaden als die van Hamas te onderzoeken. Maar weet u wel dat Israël dit gerechtshof niet erkent? Waarom zou dat zijn? Netanyahu betichtte het hof al vaker van antisemitisme, dat is onderhand een standaardreactie als Israël's kritiek krijgen. En ook daar horen we Harari of Grossman niet over, zegslieden die ik verderop nog aan zal halen.

Nog nooit vrede ervaren

Nee, hoezeer ik de beestachtige slachtpartijen door Hamas ook veracht en veroordeel, hun oorlog tegen Israël kan en wil ik niet veroordelen. Hier geldt voor Israël: *what you reap is what you sow*. Omdat niemand uit de internationale gemeenschap een weg uit dit afschuwelijke conflict weet, worden de Palestijnen nu al vijftig jaar verdrukt, onderdrukt, etnisch gezuiverd, van huis en haard beroofd, weggepest en weggejaagd, volkomen rechteloos gemaakt. De meeste Palestijnen hebben enkel oorlog en bezetting gekend, nog nooit vrede ervaren. Is het gek dat hier jongeren opstaan die uiteindelijk niet anders kunnen dan de ideologie van geweld omarmen? De Israël's, en zijzelf hebben zich verengd tot 'de joden', zijn absoluut niet geïnteresseerd in een dialoog met de Palestijnen. Het zijn de joden die de tweestatenoplossing hebben gesaboteerd. Ik vraag het nog een keer: waar zijn de weldenkende joden gebleven?

In een artikel in de Volkskrant van 13 oktober 2023 schrijft Harari dat er maar één dader is, Hamas! De vermaarde en ook door mij bewonderde schrijver meent dat alles wat Israël de Palestijnen heeft aangedaan geen enkele rechtvaardiging inhoudt voor de daden van Hamas. Dan ben ik eigenlijk uitgepraat. Hij stelt dat het Israëlische populisme van Netanyahu de oorzaak van de huidige malaise is maar hij gaat geheel voorbij aan de houding van Israël tegenover de Palestijnen van 1967 tot 2020! Hij rept met geen woord over de illegale nederzettingen op de Westelijke Jordaanoever maar eist wel van mij dat ik Hamas veroordeel. Als zelfs een intellectueel als Yuval Harari tot zulke onvoorstelbare versimpelingen van de werkelijkheid besluit, hoe erg is het dan gesteld met de Joodse gemeenschap? Met de weldenkende joden?

Ik lees David Grossman in zijn artikel van 15 oktober, eveneens in de Volkskrant. Ook hij neemt in niet mis te verstane woorden afstand van de Netanyahu-kliek maar verklaart meteen daarop dat de afschuwelijke ramp van de afgelopen week niet door Israël is veroorzaakt. En ik ben dan prompt de weg kwijt. Hoe kan hij dit schrijven? Grossman meent dat er in de hiërarchie van het kwaad een gradatie in geweld bestaat en dat de wandaden van Hamas erger zijn dan de bezetting door Israël. Maar vul nu eens in wat die bezetting betekent voor die miljoenen Palestijnen en erken dan ook aan welke misdaden Israël zich nog meer schuldig maakt jegens dit volk. Laten we dan nog eens praten over die 'gradatie in geweld'. Voor het overige kan ik mij geheel vinden in de analyse van Grossman die verwacht dat Israël na 'oktober 2023' veel rechtser, militanter en racistischer zal zijn. Het Palestijnse volk is daarmee wel ten dode opgeschreven. Maar opnieuw vraag ik u: waar is de weldenkende jood gebleven?

Het zijn juist dit soort overwegingen waardoor ik me met schrik afvraag of ik een antisemiet aan het worden ben! Maar dan realiseer ik me dat ik geen antisemiet ben; of kan zijn. De kern van het antisemitisme is racisme en ik heb helemaal niets met enige vorm van racisme. Maar ik verzet me tegen allen die het joodse geloof aanhangen, die menen dat Palestina hen toekomt omdat hun god dat beloofd zou hebben (maar hoe zit het dan met al die seculiere joden?) en zich niets wensen aan te trekken van het lot van de Palestijnen. Uiteindelijk lees ik ook bij Grossman niet dat hij de Palestijnen wil respecteren, recht op eigen land wil gunnen. Wat zegt zijn god hierover? En opnieuw vraag ik, nu voor de laatste keer: waar is de weldenkende jood gebleven?

De WHO en het Vaticaan

door *John Vink*

De ANT weer eens van stal gehaald. De Actor Netwerk Theorie (Bruno Latour 2005) stelt dat een succesvolle theorie niet per se waar is, maar succesvol is omdat ze erin slaagt mensen en dingen met elkaar te verbinden. Religie is daar een mooi voorbeeld van. Bijvoorbeeld het Vaticaan dat een onbewezen/onware theorie naar voren brengt die overgenomen wordt door bisdommen en terecht komt via de priesters en pastoors in de hoofden van de mensen.

Wat betreft voeding kennen we een soortgelijke structuur. Aan het hoofd staat de WHO, the World Health Organization. Zij maken the Guidelines, de adviezen, voor onze voeding. Zij laten zich daarbij adviseren door de wetenschappers die (soms) betaald worden door regeringen/de voedselindustrie en hun bevindingen soms in de la laten liggen wanneer de bevindingen niet goed uitpakken voor de opdrachtgever.

En binnen de WHO zijn er ook wetenschappers met een religieuze achtergrond te vinden. Bijvoorbeeld van het Kerkgenootschap der Zevendedags Adventisten.

AI (Artificial Intelligence) meldt: "Een opvallende figuur die betrokken was bij zowel de Zevendedags Adventisten als de WHO was Dr. Peter Landless. Hij was een prominent adventistisch lid, leider in de gezondheidszorg

en heeft gewerkt aan het fundamentele van gezonde levensstijlprincipes binnen de kerk. Hij was ook betrokken bij de strijd tegen gezondheidsproblemen wereldwijd in de samenwerking met de WHO." In Nederland is Marianne Thieme lid van deze kerk. Haar partij wil afbouw van veeteelt tot 75%, een einde aan dierproeven etc.. Dus ook religie is een actor bij de samenstelling van de Guidelines.

Daarnaast zijn er de milieuactivisten die menen dat een plantaardig dieet beter is voor het milieu en daar be wijzen bij zoeken. Actoren zijn dan: wetenschappers, religieuzen, veganisten, carnivoren, voedselproducenten en politici. Wanneer de Guidelines eenmaal uitgewerkt en verspreid zijn naar de raden van volksgezondheid worden ze driftig overgeschreven en geïmplementeerd in opleidingen en komen ze via diëtisten en de media bij ons terecht.

Artsen werden tot voor kort niet echt opgeleid in diëtetiek. Zij denken veelal in termen van diagnose/ recept. Hoge bloeddruk, jicht, gewrichtspijnen, dementie etc. worden afgehandeld met een pil in plaats van via leefstijlbeïnvloeding. Artsen hebben veelal ook geen tijd om dieper in te gaan op de algemene gezondheid en de wetenschap achter de Guidelines, laat staan dat ze tijd hebben om fundamenteel onderzoek te doen. Consumenten menen vaak dat het dan gedaan is met een pilletje en ze door kunnen gaan met hun leef- en eetgewoonten.

Guidelines.

Op supersnelgezond.nl vinden we een overzicht van 92 landen die grotendeels de volgende Guidelines van de WHO volgen.

- Zorg voor een gezond gewicht en beweeg (het is geen echte voedingsrichtlijn, maar het werd zo vaak genoemd dat ik het wel moest vermelden);
- Kies vooral voor plantaardig, dit blijkt uit elk advies van elk land;
- Eet dagelijks voldoende groenten en fruit, minimaal 5 porties is het gemiddelde;
- Eet dagelijks granen (alle landen adviseren dit) en kies voor de volkoren variant wordt regelmatig benadrukt;
- Eet dierlijke producten met mate;
- Eet elke week vis, variërend van 1 (in bijvoorbeeld Nederland) tot wel 5 keer per week (in de Seychellen);
- Eet vlees met mate en regelmatig wordt de magere variant aangeraden;
- Nuttig dagelijks wat zuivel (alle landen adviseren zuivel, ook de landen in Azië en Afrika) en regelmatig wordt de magere variant aangeraden;
- Eet (verzadigd) vet, suiker en zout écht met mate.
- Verkies plantaardige vet (onverzadigd) boven dierlijk vet (verzadigd) wordt specifiek benoemd in 50% van de adviezen;
- Drink geen alcohol of écht met mate;
- Drink dagelijks voldoende water (1,5-2 liter).

Wat opvalt in deze samenvatting is dat dierlijke producten met mate gegeten moeten worden en als je ze dan

HEALTHY DIET FOR ADULTS

The exact make-up of a diversified, balanced and healthy diet will vary depending on individual needs, cultural context, locally available foods and dietary customs. But basic principles of what constitute a healthy diet remain the same.

FRUITS AND VEGETABLES

- ✓ Eat at least 400g or 5 servings per day
- ✗ Potatoes, sweet potatoes, cassava and other starchy roots are not classified as fruits or vegetables

LEGUMES AND WHOLE GRAINS

- ✓ Eat legumes such as lentils and beans and whole grains such as unprocessed maize, millet, oats, wheat and brown rice

FATS

- ✓ Eat less than 30% of total energy intake from fats
- ✓ Unsaturated fats (fish, avocado, nut) are preferable
- ✗ Reduce consumption of saturated fats (butter, palm and coconut oil, cheese) and trans fats (processed food, fast food, margarines)

SUGARS

- ✗ Limit free sugars intake to less than 10% of total energy intake, equivalent to 50g or around 12 teaspoons per day

SALT

- ✗ Limit salt consumption to less than 5g of salt or 1 teaspoon per day
- ✓ Use iodized salt

wil eten moeten ze mager zijn. Dat geldt ook voor zuivel. Verder moeten plantaardige vetten de voorkeur hebben boven dierlijke vetten en moeten ze met mate geconsumeerd worden. Fruit mag veelal zoveel gegeten worden als gewenst wordt.

Het probleem

De Guidelines lijken meer het resultaat van polderen dan van wetenschap pur sang.

Bij de Inuit en Masai, tot voor kort allebei vleesetende volken, kwam geen diabetes twee voor!

Historisch gezien hadden de Masai een laag risico op ziekten zoals hart- en vaatziekten, diabetes, ondanks hun dieet met veel verzadigde vetten!! (AI meldt: Vergelijkbaar met de Inuit is ook bij de Masai de traditionele levensstijl aan het veranderen als gevolg van verstedelijking en veranderingen in voeding. Dit heeft geleid tot een groei van gezondheidsproblemen.)

Maar er zijn ook bevolkingen die voor 80% leefden van zoete aardappelen (eigenlijk een wortel) en ook geen diabetes type twee en hart- en vaatziekten hadden. Blijkbaar kun je als vegetariër (met wat supplementen) en als carnivoor een gezond metabolisme hebben.

Honderd jaar geleden had minder dan 1 op de honderdduizend mensen diabetes type twee. RTL meldt: "Over 27 jaar hebben 1,3 miljard mensen diabetes". Diabetes is samen met bijkomende complicaties te zien als een stille wereldwijde epidemie.

Dan rijst de vraag: Wat is er mis met Guidelines? Wat is er de afgelopen 100 jaar veranderd in het voedingspatroon veranderd?

Er heeft een verschuiving plaatsgevonden van dierlijke eiwitten met dierlijke vetten naar plantaardige eiwitten en plantaardige vetten. Fruit is is nu volop het hele jaar door beschikbaar en uitontwikkeld op extra zoet. De industrie produceert massaal gemaksvuodsel met toegevoegde

suikers, die vele namen hebben, en bereidt ze met plantaardige oliën. Wat in hoge mate veranderd is, is de consumptie van plantaardige vetten. In honderd jaar ging de consumptie van twee gram plantaardig vet per dag naar tachtig gram in de VS. Vlees en verzadigd vet zijn de ban gedaan. De WHO gaf aan dat vlees eten mogelijk kanker veroorzaakt (dus mogelijk ook niet!). Vorig jaar maart schreef de staatssecretaris een adviesaanvraag aan de Gezondheidsraad met als eerste zin: "Een verschuiving in het voedingspatroon naar minder dierlijke eiwitten en meer plantaardige producten is bevorderlijk voor de gezondheid van consumenten en duurzamer."

De leden van de commissie die advies moet uitbrengen zijn inmiddels bekend en de eerste twee op het lijstje zijn voorstanders van een meer plantaardige consumptie. Wageningen heeft berekend dat er met wat mitsen en maren 2 miljard bespaard kan worden. De toename van de ziektekosten is daarvan niet afgetrokken. Het CBS meldt een toename van 30% diabetes type twee patiënten van 3 naar 4 %. Een toename van dementie/Alzheimer houdt daar waarschijnlijk gelijke tred mee. Ik denk dat die twee miljard besparingen daar snel zullen verdampen.

Van de honderd rokers krijgen er vijf longkanker. Jaren heeft het geduurd voordat erkend werd dat roken kanker veroorzaakt en de waarschuwingen op de pakjes rookwaren verschenen. Van de honderd mensen in moderne samenlevingen met veel plantaardige oliën/fastfood krijgen er inmiddels 10 diabetes. Van de 100 Europeanen krijgen er gemiddeld 1,7 darmkanker. Knap dat je dan (rood) vlees als oorzaak [!] kunt aanwijzen. De correlatie tussen de toename van consumptie van plantaardige olie wereldwijd en de toename van "welvaartsziekten" is indrukwekkend.

Gezond leven

Wat nu als u vrij en scherp wilt blijven denken? Dan moet alles kloppen.

Dan wordt gezond leven een dagelijkse routine. Het begint met een goede nachtrust, het juiste eten, de juiste beweging, het juiste denken en handelen. Op al die gebieden kunt u zich verbeteren. Wanneer het misgaat op een van deze gebieden levert dat direct of na jaren problemen op voor de algehele gezondheid.

Wat betreft voeding heeft het er alle schijn van dat de Guidelines niet kloppen. Als ik dat zeg heb ik de geschiedenis mee. De afgelopen 100 jaar is er alleen maar een toename te zien geweest van allerlei ziektes. We noemen

ze welvaartsziekten of ouderdomsziekten maar het zijn volgens mijn goeroes leefstijlziekten.

Als de aanbevelingen doorgaan, zoals ik verwacht, krijgen we nog meer van hetzelfde. Behalve plantaardige oliën, die voor inflammatie zorgen, vormen suikers ook een bron van ellende. Tafelsuiker bestaat voor de helft uit fructose en de andere helft uit voedingsloze glucose. Fructose en alcohol metaboliseren op dezelfde wijze. De lever heeft maar een beperkte capaciteit om dagelijks alcohol en fructose af te breken. Bij een teveel aan fructose ontstaat net als bij alcohol een vette lever. Fructose zorgt ook voor vet in en tussen de organen. Dus 1 banaantje en 1 glaasje wijn per dag is meer dan genoeg. Een gezond dieet is dan m.i. vooral het weglaten van bepaalde voeding zoals fructose, plantaardige oliën en fastfood. "The proof of the pudding is the eating". Laat uw bloedwaarden spreken in plaats van de Guidelines.

Ik vertrouw de objectiviteit van de WHO niet meer en ook de onderzoeken van door de food-industrie betaalde onderzoeken niet. Teveel belangen. Ook in de zoekmachines en in AI zijn algoritmes ingebouwd die misinformatie moeten voorkomen. Er zijn nu al Youtubers die klagen dat ze minder naar voren komen in zoekmachines. Daarmee zijn AI en YouTube e.d. ook actoren geworden bij het instandhouden van de Guidelines.

God is de grootste vergissing van de filosofie. De promotie van plantaardige oliën ten nadele van dierlijke vetten zal mogelijk de grootste vergissing van de WHO blijken te zijn.

Het zou goed zijn als ons Centraal Bureau voor de Statistiek per land bij zou houden wat er gegeten wordt en hoeveel en welke ziekten daar voorkomen. We hoeven van de mensen die 40 jaar of langer verkondigd hebben dat verzadigd vet slecht voor ons is geen beleidswijziging te verwachten.

"Als de theorie niet klopt met de feiten is dat jammer voor de feiten."

Mijn klokkenluiders:

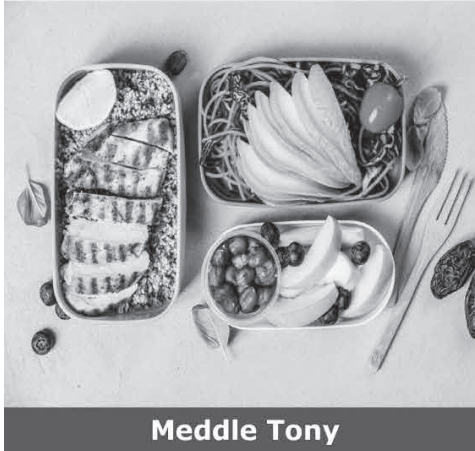
Dr. David Unwin, MD, is een bekroonde huisarts die bekend staat om zijn pionierswerk met de koolhydraatarme aanpak in Groot-Brittannië. Door de jaren heen heeft Dr. Unwin veel erkenning gekregen voor zijn werk binnen zijn vakgebied.

Nina Teichholtzina is een onderzoeksjournalist en leider op het gebied van voedingsverslaggeving, die de conventionele wijsheid op het gebied van voedingsvet ter discussie stelt, in het bijzonder de vraag of verzadigd vet hartziekten veroorzaakt en of vet je echt dik maakt.

Prof dr. Ben Bikman. De onderzoeksfocus van Dr. Bikman ligt op het ophelderen van de moleculaire mechanismen die de verstoring bemiddelen die stofwisselingsstoornissen veroorzaakt en begeleidt, zoals obesitas, diabetes type 2 en dementie. Gedreven door zijn academische opleiding (Ph.D. in bio-energetica en postdoctorale fellowship aan de Duke-National University of Singapore in stofwisselingsstoornissen), onderzoekt hij momenteel de contrastende rollen van insuline en ketonen als belangrijke aanja-

BANTING DIET FOR BEGINNERS

Step by Step to Getting Started with
Banting Diet

Meddle Tony

gers van de metabolische functie. Hij publiceert zijn onderzoek regelmatig in peer-reviewed tijdschriften en presenteert op internationale wetenschappelijke bijeenkomsten.

Robert H. Lustig (geboren in 1957) is een Amerikaanse pediatrie endocrinoloog. Hij is emeritus hoogleraar kindergeneeskunde bij de afdeling Endocrinologie aan de Universiteit van Californië, San Francisco (UCSF), waar hij zich specialiseerde in neuro-endocrinologie en obesitas bij kinderen.

Jason Fung (geboren in 1973) is een Canadese nefroloog (nierziektenkunde) en voorstander van functionele geneeskunde die een koolhydraatarm, vetrijk dieet en intermitterend vasten promoot. Fung betwist de huidige richtlijnen voor verzadigd vet.

Timothy David Noakes (geboren in 1949) is een Zuid-Afrikaanse wetenschapper en emeritus hoogleraar bij de afdeling Bewegingswetenschappen en Sportgeneeskunde aan de Universiteit van Kaapstad. Hij heeft meer dan 70 marathons en ultramarathons gelopen, en is de auteur van verschillende boeken over lichaamsbeweging en

voeding. Hij staat bekend om zijn werk in de sportwetenschap en om zijn steun aan een koolhydraatarm en vetrijk (LCHF, Banting) dieet, zoals uiteengezet in zijn boeken *The Real Meal Revolution* en *Lore of Nutrition: Challenging Conventional Dietary Beliefs*.

Dr. David Perlmutter is een gerenommeerd neurowetenschapper en directeur van zijn eigen neurologische kliniek in Naples, Florida. Hij heeft verschillende boeken en wetenschappelijke artikelen gepubliceerd.

Dr Chris Knobbe, MD, is een arts, onderzoeker, oogarts, pleitbezorger voor de volksgezondheid en emeritus Associate Clinical Professor, voorheen verbonden aan het Southwestern Medical Center van de Universiteit van Texas in Dallas, Texas.

Feldman, Deborah - *Onorthodox*

De Geus, 332 pagina's

door **Enno Nuy**

De joodse schrijfster Deborah Feldman kwam ik recent tegen in een krantenartikel bij de verschijning van haar jongste boek *Judenfetisch*. Ik besloot haar eerdere publicaties onmiddellijk aan te schaffen, te beginnen bij deze eerste roman waarin zij beschrijft hoe ze tot haar besluit komt om op haar 23ste uit haar chassidische sekte te stappen. Al in de eerste dertig pagina's van dit boek leer ik dat werkelijk alle aspecten van het gewone dagelijkse leven in een orthodox Joods gezin zijn vastgelegd in wetten, regels, voorschriften, geboden en verboden. Waanzinnig beklemmend. Westerse kranten, een radio en tv zijn taboe. Zoals nog oneindig veel meer taboe blijkt te zijn. De vrouwen moeten vanaf een zekere leeftijd niet alleen een pruik dragen, ze moeten ook hun eigen haar afscheren. En niet-Joodse boeken zijn taboe om van voedsel maar te zwijgen. En Engels praten is al evenzeer taboe, een onreine taal! Als Joodse mannen op straat een vrouw tegenkomen keren ze hun hoofd demonstratief de andere kant op.

“De oorzaak van de Holocaust was assimilatie. Als we proberen ons onder de rest van de bevolking te mengen, straft God ons voor ons verraad”, oreert een lerares. Deborah Feldman peinst: “Ik denk dat de chassieden van Satmar zich voornamelijk op zo'n specifieke, opvallende manier kleden om zowel de mensen van binnen als die van buiten de gemeenschap eraan te herinneren dat er een enorme kloof tussen onze twee werelden gaapt”.

Je vraagt je in gemoede af hoe het mogelijk is dat mensen vrijwillig een zo volkomen en zwaar gereguleerd leven willen leiden. Er is sprake van een totaal gebrek aan privacy. Overal en altijd die spiedende God die in de gaten houdt of je je wel gedraagt! Of de echtgenoot die zijn eigen vrouw controleert en zijn kinderen. Ik ben geneigd te denken dat een minimum aan recalcitrantie genoeg is om hier snel afscheid van te nemen. Zoals ik zelf al snel op het gymnasium besloot dat mij door die priesters alleen maar volstrecte nonsens werd verteld. Maar kennelijk is de groepsdruk in de chassidische wereld vele malen groter dan in een christelijke gemeenschap.

En niet alleen seculiere lectuur is verboden, er zijn ook talloze Jiddische geschriften die niet gelezen mogen worden. En een vertaling in het Engels van de Talmud is al helemaal taboe. Soms mag je niet naar joodse muziek luisteren noch nieuwe kleren dragen. Populaire muziek is volstrect uit den boze. Het is dat de overheid Engelse les verplicht heeft gesteld, anders zouden de chassidische joden de taal van hun thuisland niet eens beheersen. Maar vergis je niet: de schoolcensor mag naar hartenlust strepen in de Engelse teksten. Bizar en hemeltergend. Op school leren ze dat God Hitler heeft gestuurd om de joden te straffen voor hun verlichte denkbeelden. Nee, een gezonde samenleving kun je dit niet noemen.

Vrouwen zijn in deze gemeenschap een quantité négligeable en volstrect ondergeschikt aan de mannen die zich, als het erop aankomt, en ogenschijnlijk zonder uitzondering, gedragen als tiran. Als vrouwen op straat lopen en een Joodse man tegenkomen moeten ze de stoep verlaten. In de synagoge hebben ze hun

eigen plaats, gescheiden van de mannen. De vrouwen worden hier simpelweg uitgehuwelijkt en ze moeten afstand doen van hun eigen haar. En u begrijpt het al: seks bestaat niet, er wordt niet over gepraat en voltrekt zich uitsluitend in het duister. Het verslag van de bruiloft en vooral de huwelijksnacht en de nasleep daarvan, zo mensonterend voor de vrouw, is ronduit schokkend. Kortom, in onze seculiere ogen is dit een afschuwelijke gemeenschap.

Feldman behoort tot de chassidische joden die zich uitspreken voor de vernietiging van Israël, niemand immers kan zichzelf verlossen uit de ballingschap en we hebben maar te wachten tot het de Messias belooft terug te keren naar de aarde. Zionisme is een doodzonde en deze joden lezen dan ook een antizionistische bijbel.

Heel opmerkelijk is dat 9/11 geen enkele indruk maakt op de jonge Deborah terwijl haar opa nota bene een seculiere krant en zelfs een radio koopt om het nieuws te kunnen volgen! Ze vermeldt de gebeurtenis als een voorval, niet als een ramp die een hele natie lijkt te traumatiseren.

Met de rug naar de toekomst

Terwijl ik deze geschiedenis lees, keer ik in gedachten terug naar mijn jongste reis naar New York, waar ik logeerde in een appartement in Brooklyn. Ik ergerde me aan de talloze chassidische Joodse mannen die ik er zag en vroeg me af waar die ergernis vandaan kwam. Dat was geen duistere vorm van antisemitisme maar wat dan wel? Het is alsof Deborah Feldman deze vraag nu voor mij beantwoordt. Hoe zij haar Joodse achtergrond ook mag beoordelen, voor mij is dit een volstrekt achterlijke wereld van mensen die zich alleen maar inspannen om hun leven te leiden zoals het een godvrezende jood kennelijk betaamt. Hier lijken geen mensen rond te lopen die lid zijn van een internationale mensengemeenschap, geen mensen die zelf nadenken en zich bewust proberen te verhouden tot de hen omringende wereld, geen nieuwsgierige mensen. Enkel mensen die met hun rug naar de toekomst, met hun gezicht naar het verleden staan, die slechts kunnen leven naar regel, wet, voorschrift, gebod, verbod en tradities. Dit is een gemeenschap die in de achterliggende tweeduizend jaar geen stap vooruit heeft gezet. Hun geloof is zelfs niet bij machte hen te doen inzien dat ook een Palestijn net is als zichzelf: een ploeterende mens die gewoon in vrede wil leven op een eigen stukje grond. Chassidische joden lijken geen mensen van vlees en bloed, ze lijken fossielen.

Deborah Feldman ► blijkt een goed schrijfster. Haar relaas is hemeltergend, soms ronduit schokkend. Maar ze wordt nergens larmoyant. En ofschoon haar boek onvermijdelijk de bekrompen geest van haar omgeving laat zien, weet ze bijna als van nature te voorkomen dat dit boek een lange aanklacht is geworden. Dat zij al jong vragen stelt die haar leeftijdgenootjes kennelijk geen onrust bezorgen is opmerkelijk. Er zullen toch meer jonge chassidische joodse kinderen zijn die hun familie- en sekte omgeving als benauwend ervaren. Vermoedelijk speelt hier een grote rol dat haar vader geestelijk beperkt en een dronkenlap was terwijl haar moeder het jonge gezin wegens gekte in de steek liet. Pas vlak voor haar definitieve vertrek uit de sekte zal Deborah ervaren wat er werkelijk aan de hand was met haar moeder. Ook zo'n geschiedenis die uit angst voor reputatieverlies nooit zou worden prijsgegeven in de wereld van de chassidische joden.

Onwillekeurig moest ik geregeld denken aan Anne Frank, ook een jonge joodse die gevangen zat. Zij hoefde zich niet te ontworstelen aan een beklemmende omgeving maar schilde tegen het niets ontziend geweld van de bruinhemden. Zowel Anne Frank als Deborah Feldman schreven over wat hen verwonderde in hun nog jonge le-

ven, beiden droomden ze van vrijheid ooit eens, verlangden ze naar al het moois dat besloten moest liggen in dat ene woord: de toekomst. Hun joodse geschiedenis werd Anne Frank fataal, Deborah Feldman wist zich eraan te onttrekken. Haar joodse cultuur heeft ze niet afgelegd, hoe zou je dat ook kunnen doen? Maar het geloof heeft ze vaarwel kunnen zeggen. Omdat ze net wel bleek te beschikken over dat kleine beetje nieuwsgierigheid waardoor je gaat bevragen wat je ervaart, zeker als het je beklemt.

Zo ontstond dit buitengewoon beklemmende *Onorthodox*. Knap en gevoelvol geschreven door een jonge schrijfster waar we nog vaker van zullen horen. Zeker ook gezien de positie die Feldman zoekt in het helaas zo actuele conflict tussen Israël en de Palestijnen en dan met

name in de rol die Duitsland in dit opzicht speelt.

Deze geschiedenis werd adequaat vertaald door Patricia Piolon. Al heel snel kom ik kennelijk joodse of jiddische woorden tegen, meestal cursief afgedrukt maar die worden nergens vertaald of toegelicht. Zoals 'zeide' of 'bobe'. En wat is een jesjieve, had hier werkelijk geen voetnoot aan besteed kunnen worden? Wat is een 'koheen'? Een 'kreplech'? Een 'krepele'? Een 'rebbetsen'? En 'charouses'? 'Maror'? 'Seider'? 'Kittel'? Kidoesj, jortsait, sjtossiem, sjtreimel, midrasj, kollel, sjieer, sfroem, jichoed, sjidoech, gaboem, sjpitsel, ferfroemt, kallamejdele, rekel, lechajiem, mikwe, tsietsiet, esreg, sjviger, mesader kidoesjien, challe, tefilin, sjeva brachot, sjidoer, en zo voort. Pas op pagina 273 wordt het woord 'simcha' opeens in een voetnoot vertaald! Onbegrijpelijk!

De verbazingwekkende ontwikkeling van het menselijk brein

door *Harry Ansems*

Geheel anders dan veel door godsdienst beïnvloede en andere traditioneel denkende mensen menen, kent het menselijk brein een miljoenen jaren omspannende ontwikkelingsgeschiedenis. En die ontwikkeling, ook wel evolutie genoemd, gaat nog steeds door. Goed, gelukkig behoren de evolutie-ontkeners tegenwoordig wegens het overstelpende wetenschappelijk bewijs tot een steeds kleiner wordende groep. Zelfs de uiterst conservatieve paus Franciscus en zijn elitaire vazallen hebben inmiddels de evolutiewetenschap aanvaard, al maken zij natuurlijk daarbij nog wel het voorbehoud dat het bij de evolutie alleen gaat om de periode vanaf de oerknal. Zoiets ingrijpends als de oerknal kan immers alleen maar door "hun" god zijn veroorzaakt.

Met name veel godsdienstig ingestelde mensen zien daarbij het zelfbewustzijn en het daarmee samenhangende psychisch-sociale vermogen van de mens als een geheel op zichzelf staande eigenschap, door hen meestal aangeduid als de geest of de ziel, welke volgens hen een eigen leven leidt, ook na de dood van het lichaam. Tekenend is dan wel dat dezelfde mensen zich hun rol in het hierna-maals gewoonlijk slechts kunnen voorstellen in hun eigen fysieke hoedanigheid. Op dat punt kunnen zij zich dus een scheiding van lichaam en geest weer niet voorstellen. In de hemel mogen zij immers in eigen individuele fysieke gedaante samen met hun dierbaren aanzitten aan de voeten van god. En in hun gedachtengang moeten vervolgens zowel het lichaam als de geest van de zondaars ook felle pijnen doorstaan in het hellevuur. Dus ook in de hel geen scheiding van lichaam en geest.

De controverse: Zijn lichaam en geest geheel op zichzelf staande verschijnselen?

Wereldwijd en in allerlei culturen blijft er omtrent ons brein heden ten dage nog steeds een kennelijk niet op te

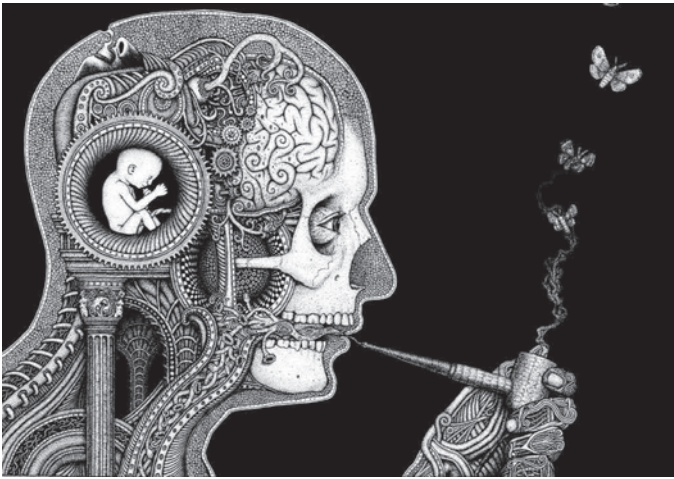
lossen punt van geschil: Vooral de meer traditioneel ingestelde mensen en traditionele culturen (met name godsdiensten) gaan ervan uit dat er een gigantisch verschil is tussen enerzijds het fysieke menselijke brein en anderzijds het fenomeen van de geest. De geest zou een geheel eigen leven leiden en zelfs na de dood van de mens nog blijven voortbestaan.

In ons land heeft vooral hersenonderzoeker Dick Swaab veel aandacht getrokken met zijn boek *Wij zijn ons brein*, waarin hij benadrukt dat het een inherente eigenschap van ons brein is om gedachten, bewustzijn en rationaliteit te produceren en dat bij het einde van het levende fysieke brein ook alle geestelijke vermogens vervallen. Natuurlijk is lang niet iedereen het met hem eens. Dat kan eigenlijk ook niet anders, want deze opvatting van Swaab en van veel andere moderne wetenschappers gaat lijnrecht in tegen een eeuwenlange voorgeschiedenis van oude tradities, oude culturen en allerlei godsdiensten.

Om maar een voorbeeld te noemen uit eigen land: Bert Keizer (1947) is arts en filosoof. Hij verwierf landelijke bekendheid met boeken over leven en sterven, filosofische verkenning van neurochirurgie en ook over de menselijke ziel. In zijn boek *Waar blijft de ziel?* verzet hij zich met grote stelligheid tegen het werk van Dick Swaab. Helaas hangt de gehele argumentatie van Keizer als los zand aan elkaar en op geen enkel onderdeel weet hij te overtuigen. Zo verwijt hij Swaab steeds maar weer een reductionist te zijn, dat wil zeggen iemand die alleen maar allerlei samenhangende onderdelen uit elkaar wil halen. Zelf heb ik *Wij zijn ons brein* twee maal achtereen nauwkeurig gelezen, maar uit alles blijkt dat Swaab een breeddenkend wetenschapper is die goed op de hoogte is van de met neurologie samenhangende wetenschappen als biologie, evolutie en psychologie. In feite kan dat niet gezegd worden van Keizer zelf. Van begin af aan wil hij het fysieke en het geestelijke compleet uit elkaar trekken als twee met elkaar strijdige fenomenen. Hij baseert zich op (oude) filosofen als Aristoteles, Plato en Descartes, van wie hij overigens nog wel toegeeft dat die hem uiteindelijk ook niet veel wijzer gemaakt hebben. Erger is dat Keizer voor de ultieme oplossing aan het einde van zijn boek zich eenzijdig uitlevert aan de Californische filosoof en neurowetenschapper Alva Noë en diens boek *Out of Our Heads: Why you are not your Brain..* En wat is dan volgens Keizer de geniale oplossing van de door hem bewierookte Alva Noë voor de problematische relatie tussen ziel en lichaam? Noë stelt dat bewustzijn niet *kan* ontstaan in het brein, maar dat je voor bewustzijn naast een brein ook een lichaam en een wereld nodig hebt. En het heeft dan ook geen zin om het geestelijke uitsluitend in een van deze drie te zoeken.

Wie kan dit nog volgen? Het lijkt erop dat Keizer behalve de titel van het boek het werk van Swaab niet eens gelezen heeft. Als geen ander maakt neuroloog Swaab duidelijk dat de werking van het brein en het maken en

onderhouden van hersenverbindingen afhankelijk is van impulsen uit de omgeving (de wereld) en dat het brein via het zenuwstelsel in voortdurend contact staat met het lichaam. Dat is geen punt van discussie. Het probleem van Keizer en van overigens heel veel anderen is dat zij maar niet kunnen accepteren dat vanuit die grijze fysieke massa van ons brein ook onze gehele geestelijke wereld kan ontstaan met herinneringen, gedachten, emoties en rationaliteit.

Het ontstaan en de uitbouw van de geestelijke vermogens

Inderdaad, het bezit van geestelijke vermogens door middel van de grijze massa van ons fysieke brein is zeker verbazingwekkend. Maar is het niet even verbazingwekkend dat eerder in de natuurlijke evolutie op aarde zich het leven heeft ontwikkeld in bepaalde moleculen van vaste stof, die zich omvormden tot levende cellen? En dat daaruit weer primitieve planten en dieren ontstonden? En dieren die ook al emoties kenden en vormen van bewustzijn? Het is echt niet zo dat pas bij homo sapiens (onze soort) ineens een geheel nieuw fenomeen ontstond, een geestelijke wereld waarvan voorheen niets te bespeuren viel. Filosofen als Plato en Descartes hadden nog geen weet van evolutie en hun verbazing valt zeker te begrijpen.

Maar dan blijft het toch onbegrijpelijk dat veel wetenschappers en filosofen als de voormelde heren Keizer en Noë en uiteraard ook de velen die niet los kunnen komen van hun traditionele denkwijzen, kennelijk het bezit van geestvermogens zien als een eenmaal exclusief verworven bezit van homo sapiens. Natuurlijk beschikken wij naast ons fysieke lichaam ook over een innerlijke dimensie die op zich genomen uiterlijk niet waarneembaar is maar die ieder van ons wel kan waarnemen bij zichzelf. Maar vormen van een innerlijke dimensie treffen we ook aan bij andere levende wezens. We kunnen met de aap of

de hond hierover geen discussie aangaan, maar we weten maar al te goed dat dieren ook innerlijke gewaarwordingen hebben, zoals herinneringen, emoties en zelfs in staat zijn bepaalde afwegingen te maken. Blijven die (wat primitievere) geesten van al die dieren dan ook voortleven na hun dood?

Uit de bestudering van de evolutie van levende wezens, van eencelligen tot het voorlopige eindpunt homo sapiens, zijn wel duidelijke conclusies te trekken. Homo sapiens beschikt over een hersenstelsel (brein) met ongeveer 86 miljard neuronen (hersencellen), die talloze verbindingen mogelijk maken.

Een bacterie bestaat uit 1 cel en heeft dus nog geen hersenen. Toch kan de bacterie al samen met zijn soortgenoten complexe, gecoördineerde functies uitvoeren en op een bepaalde manier communiceren via chemische stoffen en ook acties ondernemen, bijvoorbeeld met betrekking tot energie-inname en bestrijding van infecties. Het lijkt in elk geval op een soort gewaarwording of bewustzijn, zij het in nog zeer primitieve vorm.

Bij meercelligen en met name bij diersoorten ontstaan op gegeven moment primitieve hersenen. We mogen ervan uitgaan dat bij de verdere uitbouw van deze hersenen ook steeds meer gewaarwordingen en losse gedachten in de hersenverbindingen kunnen rondrazen.

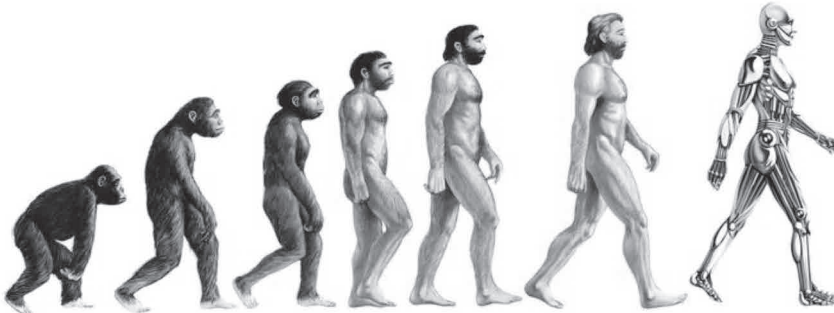
Tenslotte ontstaan dan in de frontale kwabben bij de hominiden de centrale hersencentra die de gewaarwordingen en gedachten nog beter kunnen selecteren en verwerken. Ook dieren hebben een geheugen, maar kunnen dat niet bewust inschakelen. Hominiden en met name homo sapiens kan dat wel. De gewaarwording van het eigen bewustzijn heeft weer geleid tot het zelfbewustzijn, waardoor grotere zelfstandigheid, redeneren, denken en ook inlevingsvermogen (empathie) verder is ontwikkeld.

Denken in taal en patronen

Maar tot nu toe wijst dus niets op het bestaan van een geest die een eigen leven leidt. Integendeel, zoals iedere neuroloog je kan vertellen, leidt elke uitschakeling van hersenonderdelen tot vermindering of verval van de geestelijke vermogens. En na een complete hersendood is geen enkel geestvermogen nog bespeurbaar. Iets geheel anders is dat de door mensen tijdens hun leven opgebouwde geestelijke producten, zoals geschriften, mondelinge overleveringen, wetenschappelijke analyses en uitvindingen natuurlijk wel hun waarde kunnen blijven behouden. We hebben immers ook nog te maken met een culturele evolutie, welke vooral sinds de ontwikkeling van de neo-cortex en het ontstaan van homo sapiens een enorme vlucht heeft genomen. Als geen andere soort is homo sapiens in staat zijn/haar geestelijk gedachtegoed via allerlei hulpmiddelen over te dragen aan latere generaties.

Maar ook bij dit opgebouwde collectieve gedachtegoed moeten we natuurlijk niet denken aan een of andere zelfstandige geest die over de aarde zweeft.

Het is belangrijk hierbij nog op te merken dat er, wat de individuele menselijke hersenen betreft, absoluut geen scherpe lijn is te trekken tussen de waarneembare fysieke capaciteiten, zoals prikkeling, signaaloverdracht en chemische reacties enerzijds en de psychische en sociale capaciteiten anderzijds. Elke

scherpe afbakening van beide hoedanigheden is kunstmatig in de verbeelding van mensen aangebracht. Mensen zijn nu eenmaal geneigd in patronen te denken, dus ook in vakjes. Dat maakt het voor ons gemakkelijker om onszelf en onze omgeving te begrijpen. Dat is al zo sinds mensen over het hulpmiddel taal beschikken. Taal is er nu eenmaal om verschijnselen te categoriseren en te abstraheren. Dat schept meestal wel duidelijkheid maar is op zich nog niet geschikt om tot de kern van verschijnselen door te dringen.

In elk geval zijn de hersenen draager en veroorzaker van zowel gevoelens, emoties, geheugen en cognitieve vaardigheden, zoals als herinneren, analyseren, redeneren en plannen. En het zelfbewustzijn, zoals wij mensen dat kennen, is niets anders dan een in onze hersenen door meer en complexere verbindingen uitgebouwd vermogen om het bewustzijn nog beter te benutten. Vergelijkbare vormen van zelfbewustzijn, maar dan in meer rudimentaire vorm, komen ook al voor bij diersoorten als mensapen en dolfijnen. Het eigenlijke probleem, waar veel mensen mee zitten en dat ook aan de grondslag ligt van bovengemelde controverse, is dat het geestelijke vermogen op zich van mensen (en van dieren) niet van buiten af waarneembaar is. Ook een neuroloog kan bij een hersenscan niet zomaar zien wat iemand voelt of denkt. Wel zijn er tegenwoordig steeds meer ontwikkelingen waarbij neurologen relaties kunnen aantonen tussen bepaalde hersenverbindingen en bepaalde gevoelens. Maar dan nog kun je die desbetreffende gevoelens (belevingen) van die persoon niet zichtbaar maken. Dat blijft voorlopig (gelukkig) een privé-aangelegenheid. Nu is dat, voor wie de gehele evolutie- en biologiewetenschap beschouwt, helemaal niet iets uitzonderlijks. We kunnen bijvoorbeeld in de natuur wel allerlei effecten van energiestromen waarnemen, maar wat energie precies is, kunnen we niet ontsluiten. En neem maar de structuur van de levende cel: We kunnen wel de fysieke strengen in de cel waarnemen, de chromosomen en de chemische bestanddelen. Je kunt ook oorzaak en gevolg van een bepaald

fysiek proces analyseren. Maar dan nog kun je de innerlijke krachten niet waarnemen die alles op gang brengen. Wat is in essentie de kracht, die leidt tot samenklontering en verbinding van atomen, moleculen en cellen? Wat is kernkracht? Wat is zwaartekracht? Welke kracht maakt het mogelijk dat onze hersenen groeien en verbindingen aangaan? Welke kracht maakt dat wij uiteindelijk kunnen denken en besluiten nemen? We kunnen natuurlijk wel mooie definities bedenken voor deze kosmische krachten, maar dat is nog iets anders dan in de kern hiervan doordringen.

Emergente eigenschappen

Gezien over de al miljarden jaren durende tijdslijn van de natuurlijke evolutie op aarde kunnen we een bepaalde tendens waarnemen die leidt tot samenklontering, fusie en het zoeken naar nieuwe verbindingen. Bij deze natuurlijke processen ontstaan van tijd tot tijd ook *emergente* (= nieuwe) vormen en nieuwe eigenschappen. Dat begint al bij de zogenaamde dode stof, welke overigens bij nader inzien op atomair en moleculair niveau allesbehalve dood blijkt te zijn. Op de een of andere wijze kunnen atomen verbindingen aangaan met bepaalde andere atomen aan, waardoor moleculen gevormd worden. Een molecuul heeft vergeleken met het atoom ook geheel nieuwe eigenschappen, ook al zijn de opbouwelementen van het atoom nog steeds in het molecuul aanwezig. Later in de evolutie hebben bepaalde moleculen zich omgevormd tot levende cellen. De eerste levende cellen beschikten over emergente eigenschappen, zoals het vermogen DNA door te geven aan nieuw te vormen cellen. Bij hogere vormen als dier en mens zijn nog steeds de eigenschappen van atoom, molecuul en levende cel fysiek aanwezig, maar het gezamenlijke levert in de evolutie soms meer op dan de optelsom van de afzonderlijke delen. Toen de herseninhoud van onze huidige mensensoort een inhoud had bereikt van rond 1600 ml. met daarbinnen een capaciteit van 86 miljard hersencellen, ontstonden emergente eigenschappen als reflexief bewustzijn, zelfbewustzijn, gedifferentieerde lichaamsbeheersing en taalvermogen, hoewel sommige van die nieuwe eigenschappen ook bij hogere diersoorten al in (zeer) beperkte mate aanwezig waren.

Nieuwe eigenschappen ontstaan doorgaans pas bij een zekere massaliteit binnen een bepaald niveau. Een enkele molecule water kan niet gekookt worden. Er zijn meerdere tegen elkaar wrijvende moleculen nodig om water te veranderen in stoom. Een enkele mier of een te klein groepje mieren is tot niets in staat, maar bij een bepaalde groepsgrootte ontstaat een uitzonderlijk vernuftig samenwerkingsproces, waarbij in no time een ingewikkelde mierenhoop opgebouwd kan worden.

En zo zijn de emergente eigenschappen van de menselijke hersenen pas echt mogelijk geworden door de ontstane massaliteit van miljarden hersencellen met miljarden onderlinge verbindingen.

Informatieverwerking

De bijzondere manier waarop homo sapiens met taal kan omgaan en met het doorgeven van complexe informatie aan soortgenoten is zeker te beschouwen als een emergente eigenschap. Het is duidelijk dat onze menselijke soort op aarde een geheel nieuw niveau van veelzijdige informatie-uitwisseling heeft bereikt. Het reflexieve bewustzijn heeft geleid tot ongekende mogelijkheden. Het is dan ook wel weer begrijpelijk dat dit bij de mens en ook bij mensen onderling tot nieuwe gedachten en ook tot verwarring kan leiden. En zo ontstond ook bovengemelde controverse. Alle informatie die de mens verwerkt, is op zich onstoffelijk, immers voortkomend uit innerlijke processen in de menselijke hersenen. Als ik in mijn omgeving iets waarneem bijvoorbeeld een boom, wordt het beeld van die boom gevisualiseerd in mijn hersenen. Vervolgens kunnen mijn hersenen met het beeld van die boom aan het werk gaan. Het beeld kan vergeleken worden met beelden van bomen die eerder in mijn geheugen zijn opgeslagen. Mijn hersenen kunnen daarbij putten uit in de hersenen opgeslagen kennis over bomen en alles wat met bomen mogelijk is. Het gehele proces vindt razendsnel plaats in mijn hersenen ergens tussen al die miljarden neuronen en bijbehorende verbindingen. Je mag dit beschouwen als een fysiek proces, maar van buitenaf is het in elk geval niet zichtbaar. Die beelden en gedachten kunnen door anderen dan mijzelf niet waargenomen worden. Het enige wat neurologen kunnen zien is hier en daar een verhoogde bloeddoodstrooming.

Terugkomend op bovengemelde controverse: De fysieke hersenen van elke individuele mens verwerken de informatie in een inwendig proces en zo kan ook het idee

ontstaan dat die informatie als een apart zelfstandig fenomeen wordt ervaren, een geest of ziel.

Het proces dat zich hierbij afspeelt gaat dan als volgt:

1. Een mens neemt allerlei informatie waar uit eigen lichaam of uit de omgeving.
2. Hij (of zij) kan deze informatie veelzijdig behandelen, op zichzelf of op de omgeving betrekken.
3. Dus denkt hij: "Er zit iets in mijn lichaam dat zelfstandig informatie kan waarnemen en daarmee kan handelen."
4. "Dat *iets* moet wel een geest zijn die los van het lichaam kan handelen. Immers ik kan die geest niet fysiek waarnemen."
5. "Omdat die geest los staat van mijn vergankelijke lichaam, heeft hij ook eeuwigheidswaarde."

Natuurlijk worden hierbij denkfouten gemaakt. De geest is geen zelfstandig fenomeen los van het lichaam. De eigenschappen van de hersenen en het vermogen gecompliceerde informatie te verwerken en innerlijk zichtbaar te maken leiden tot verwarring. En toch zoeken mensen houvast. Zoals eerder gemeld, denken mensen liefst in patronen. *Iets* is het een of het is het ander. Wat innerlijk ervaren wordt, moet wel iets heel anders zijn dan het trage, kwetsbare lichaam. Dit is feitelijk een vorm van doorgeschoten reductionisme. Daar komt dan ook nog bij dat veel mensen snakken naar het grootse, het bovennatuurlijke, het mysterieuze en ongrijpbare. Godsdienstleiders, zieners en profeten maken door de eeuwen heen dankbaar gebruik van dit verlangen van mensen. Het is ook de perfecte tool voor de leiders om zichzelf belangrijk te maken.

WERELDS NIEUWS

door **René van Elst**

Bekendtgørelse af straffeloven

In het Werelds Nieuws in de vorige Vrijdenker (p. 9 en 10) kwam Torben Søndergaard ter sprake, een Deense prediker/genezer/exorcist, die in 2019 naar de V.S. vluchtte omdat hij vreesde juridisch aangepakt te worden op grond van een nieuwe wet. Uitgebreide informatie over Søndergaard is hier te vinden (in het Engels): https://rationalwiki.org/wiki/Torben_S%C3%B8ndergaard

Ik hoopte dat iemand voor mij de wetstekst kon vinden waar het om ging, en onze lezer Bram de Jager zette mij op het spoor, waarvoor dank. Het is paragraaf 243 van het Deense Wetboek van Strafrecht (Straffeloven):

§ 243. Den, som tilhører eller er nært knyttet til en andens husstand eller tidligere har haft en sådan tilknytning til husstanden, og som gentagne gange over en periode udsætter den anden for groft nedværdigende, forulempende eller krænkende adfærd, der er egnet til utilbørligt at styre den anden, herunder ved udøvelse af negativ social kontrol, straffes for psykisk vold med bøde eller fængsel indtil 3 år.

Leuk om te kijken waar dit op Duits, Nederlands of Engels lijkt. Met wat hulp van Microsoft ben ik aan de volgende vertaling gekomen:

§ 243. Degene die behoort tot of nauw verbonden is met het huishouden van een ander of eerder een dergelijke band met het huishouden heeft gehad en die de andere gedurende een bepaalde periode herhaaldelijk onderwerpt aan grof vernederend, intimiderend of beledigend gedrag dat geschikt is om de ander op ongepaste wijze te beheersen, inclusief door het uitoefenen van negatieve sociale controle, wordt gestraft voor psychisch geweld met een boete of gevangenisstraf van maximaal 3 jaar.

In de toelichting bij het wetsvoorstel werd het gedrag omschreven dat als vernederend, intimiderend en beledigend wordt beschouwd:

- het isoleren van een persoon uit zijn of haar netwerk;
- een persoon zonder toestemming monitoren, bijvoorbeeld via digitale diensten of GPS-apparatuur;
- het dagelijks leven van een persoon beheersen door te beslissen over wanneer die kan slapen, over omgaan met mensen, kleding dragen, enz.;

- een persoon negeren, in het ongewisse houden over cruciale beslissingen zoals naar het buitenland gaan;
- het beperken van iemands bewegingsvrijheid;
- het verbieden van een samenwonende of echtgenoot om werk te zoeken, waardoor die persoon de toegang tot ondersteuning wordt ontzegd;
- naar iemand verwijzen alsof hij niets waard is;
- een reeks regels in te voeren die de persoon ontmaskeren of vernederen;
- het isoleren van een persoon van zijn of haar kind of van degenen die dicht bij hem/haar staan;
- controle nemen over de financiën van een persoon;
- het bedreigen van een persoon of diens kinderen of geliefden;
- het blootstellen van iemands kinderen of geliefden aan misbruik of geweld om de persoon schade toe te brengen;
- het vasthouden van een persoon in een huwelijk onder verwijzing naar noties van eer en/of de algemene status van het gezin, of het onderwerpen van de benadeelde persoon aan andere negatieve sociale controle;
- andere personen ertoe aanzetten druk uit te oefenen op de benadeelde partij om bepaalde levensbeslissingen te nemen, zoals opleiding of de keuze van een echtgenoot;
- het dwingen van een persoon om een zwangerschap te voldragen of af te breken;
- het chanteren van een persoon;
- het vernietigen van of dreigen te vernietigen van iemands eigendommen of het verspreiden van kwaadaardige roddels, geruchten of intieme informatie over de benadeelde.

Je hoort wel eens over "Deutschgründlich", maar in Denemarken kunnen ze er ook wat van. Ik veronderstel dat bij sommige van deze voorbeelden aan moslims en moslimgezinnen is gedacht.

Is de paus progressief?

Opnieuw lijkt paus Franciscus progressiviteit te willen uitstralen (tien jaar geleden zei hij al dat ongelovigen de hel niet meer hoeven vrezen - wat we toch al niet deden), nu door de ultraconservatieve Texaanse bisschop Joseph Strickland uit zijn functie te zetten. Zoiets is heel uitzonderlijk. Strickland is tegen vernieuwing in de R.K. kerk, maar dat zijn er wel meer. Het doorslaggevende punt zou geweest kunnen zijn dat hij de paus heeft beschuldigd van ondermijnen van het erfgoed van het geloof. Dat kun je natuurlijk niet op je laten zitten als hoofd van de kerk. (Ik schreef eerst: als plaatsbekleder van Christus, maar zo wil deze paus niet meer genoemd worden.) Strickland had bovendien bezwaren geuit tegen de Synode over de toekomst van de Kerk, waar ik vorige maand al even melding van maakte. Hij noemde het bespottelijk dat onderwerpen op de agenda stonden als het toelaten van vrouwen tot het ambt van diaken en de vraag hoe lhbt'ers een plaats in de kerk konden krijgen.

De synode is intussen achter de rug. Lhbt'ers worden in de slotverklaring niet genoemd; er staat wel in dat iedereen welkom moet zijn in de kerk. Van de paus wordt een duidelijke stellingname verwacht over het vrouwelijk diaconaat. Ook werd gesproken over bestrijding van seksueel misbruik, machtsmisbruik en klerikalisme (priesters die in hun ivoren toren blijven) en over hervorming van de priesteropleiding.

Als een lichtpuntje na dit uitblijven van concrete resultaten wordt wel gezien dat het Vaticaanse Dicasterie voor de Geloofsleer, dat waakt over de zuiverheid van het katholiek geloof, liet weten dat trans-personen gedoopt kunnen worden onder dezelfde voorwaarden als elke andere volwassene, 'zolang er geen risico is op het veroorzaken van schandaal of verwarring bij andere katholieken,' en dat 'kinderen of adolescenten die problemen hebben met hun transgenderidentiteit ook het doopsel kunnen ontvangen, als ze goed voorbereid en bereid zijn.' (Info uit NRC van 31 oktober en Trouw van 12 november.)

BISSCHOPPENSYNODE AFGELOPEN

De paus blijft ook indirect in het nieuws. Het Nederlands Dagblad schreef op 15 november dat hij stevig beleidigd werd door de excentrieke politicus Javier Milei (53) die kans maakte om de nieuwe president van Argentinië te worden. Inmiddels is hij inderdaad als zodanig verkozen. Deze rechtse populist heeft onorthodoxe en ultra-kapitalistische denkbeelden. Nadat paus Franciscus de Argentijnen waarschuwde voor 'rattenvangers van Hamelen', noemde Milei de paus een 'jezuïet die reclame maakt voor het communisme' en 'een imbeciel'. Hij is verder een 'schadelijk figuur' en de 'vertegenwoordiger van de duivel die op de troon van het huis van God zit'. Milei beloofde alle problemen in Argentinië op te lossen door/met minder ambtenaren en minder belastingen. Dankzij vrije marktwerking en minimale regulering door de staat zal de welvaart stijgen, hield hij de Argentijnen voor. Misschien zou hij eens moeten gaan kijken bij bijvoorbeeld de nutsbedrijven in Groot-Brittannië...

Een aanrader is de uitvoerige Engelstalige Wikipedia-pagina over deze merkwaardige hoogleraar economie. Anders dan zijn kritiek op de paus zou doen denken, is hij katholiek en gelooft hij in God; hij zou eigenlijk wel naar het jodendom willen overstappen, maar ziet dan problemen met het naleven van de sabbat.

AHA-Erlebnis

De diepe gedachte "nu breekt mijn klomp" (ook wel bekend als "wat heb ik nu aan mijn fiets hangen?") zal niet alleen bij mij opgekomen zijn toen bekend werd dat

Ayaan Hirsi Ali► christen is geworden. In haar autobiografische boek *Mijn vrijheid/Infidel* (2006) beschreef zij hoe zij van moslima atheïst werd en hoe het *Atheïstisch Manifest* van Herman Philipse daar een belangrijke rol bij speelde. (De desbetreffende passages zijn overgenomen in *The Portable Atheist* (2007) onder redactie van wijlen Christopher Hitchens.) Nu heeft zij op de Britse opinie-website UnHerd een essay geschreven, waarin zij uitlegt waarom zij het christendom omarmt: <https://unherd.com/2023/11/why-i-am-now-a-christian/>.

Zij ziet drie mondiale bedreigingen: het autoritarisme van Rusland en China, het islamisme en de woke ideologie. Zij meent nu dat de joods-christelijke traditie aan die bedreigingen het beste het hoofd kan bieden. Bovendien is zij tot de conclusie gekomen dat het atheïsme geen bevredigend antwoord geeft op de vraag naar de zin en het doel van het bestaan. Zou ze echt nooit begrepen hebben dat atheïsme niets anders is dan de verwerping van oude fantasieën over bovennatuurlijke entiteiten? En ziet zij de bedreiging niet die, juist in Amerika, uitgaat van fanatieke christenen?

Voor mij is het onbegrijpelijk hoe iemand kan kiezen voor een bepaald geloof. De inhoud van een religie overtuigt je of niet, of je wordt er als kind mee geïndoctrineerd. Jesper van den Berg schrijft op de Facebook timeline 'Skeptische Atheïsten' dat zoiets als deze bekering ervan komt als je atheïsme niet geworteld is in scepsis, maar in emoties of in afkeer van je vroegere religie en als je antwoorden op al je vragen meent te moeten zoeken in één boek met voorschriften over eten, kleding, seks en moraal.

Zoals Ayaan Hirsi Ali erover schrijft is haar gevonden geloof een politiek middel. En ik kan me voorstellen dat het werken bij een conservatieve Amerikaanse 'denktank' (Hoover Institute) minder problemen geeft als je christen bent of pretendeert het te zijn. Intussen gaat A.H.A. naar eigen zeggen nu elke zondag naar de kerk en leert zij daar telkens wat meer over het christendom. Zou Hitchens zich nu in zijn graf omdraaien?

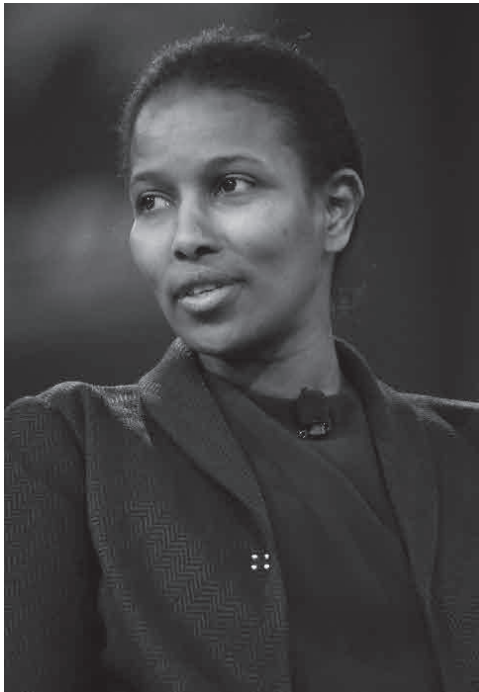
Adieu, Ayaan! Gelukkig hebben wij je nooit tot vrijdenker of atheïst van het jaar uitgeroepen...

Vlak voor dit blad naar de drukker ging wees onze Fabian (dank!) mij op een reactie van Richard Dawkins: <https://richarddawkins.substack.com/p/open-letter-from-richard-dawkins>

Dawkins schrijft: "Nee, Ayaan, je bent geen christen, maar gewoon een fatsoenlijk mens die abusievelijk denkt dat je een godsdienst nodig hebt om dat te zijn."

Pelgrimage naar de Zuidas

In mei kwam er een persbericht in mijn inbox van de stichting Lourdes aan de Amstel. Op 4 juni zou op het Maria Heiligdom te Heiloo het jaarlijkse congres, tevens gebedsdag, plaatsvinden in verband met de Amsterdamse Maria-verschijningen die tussen 1945 en 1959 plaatsvonden aan de Amsterdamse huisvrouw Ida Peerdeman. Bis-

schop Jos Punt van het bisdom Haarlem gaf in 2002 deze Maria-verschijningen al de "constat de supernaturalité", oftewel de bevestiging van bovennatuurlijke aard. Dat is echter maar een detail uit de verwickelingen rond Peerdeman en haar "nalaten-schap". Men leze de Wikipediapagina met haar naam voor meer bijzonderheden. Of het congres van 4 juni iets bijzonders heeft opgeleverd heb ik niet kunnen vinden.

Op grond van wat Maria gezegd zou hebben, verlangen veel gelovigen een dogma van de kerk waarin zij wordt erkend als Moeder van de mensheid. Dan zou zij een 'wereldcatastrofe' voorkomen. Ook wensen de gelovigen een bedevaartkathedraal als pelgrimsoord aan de Amsterdamse Zuidas; Maria zou namelijk gevraagd hebben om een (moskee-achtige) kerk op het terrein waar nu de RAI is. (Ida Peerdeman woonde daar

niet ver vandaan in de Rivierenbuurt.) De architect Pi de Bruijn is bereid voor het ontwerp te zorgen.

Precies wat Amsterdam en de bankiers en accountants op de Zuidas nodig hebben: een R.K. kerk *erbij*... Verder commentaar lijkt mij overbodig.

Hat er es gewusst?

Nu.nl schreef op 18 september dat paus Pius XII al in 1942 wist dat de nazi's vernietigingskampen gebruikten om mensen te vermoorden, terwijl het Vaticaan tijdens de oorlog beweerde dat de informatie hierover vaag en ongeverifieerd was. Een brief van 14 december 1942 is ontdekt van een jezuïetenpater, Lothar König, die in het Duitse verzet zat, gericht aan de Duitse secretaris van de paus, Robert Leiber. De pater schrijft van bronnen te hebben gehoord dat er dagelijks zo'n zesduizend Polen en Joden worden gedood in de "SS-ovens" van vernietigingskamp Belzec. Dat was het eerste Duitse vernietigingskamp; ca. 500.000 joden werden daar vermoord. In de brief worden ook de nazikampen Auschwitz en Dachau genoemd. De brief komt te staan in een boek van Giovanni Coco, die onderzoek heeft gedaan in de Vaticaanse Apostolische Archieven.¹

Ik kan mij nog enigszins voorstellen dat het Vaticaan, ook als de brief op hoog niveau bekend was, deze moeilijk te geloven van-horen-zeggen-informatie ongeverifieerd noemde. König had trouwens gevraagd om e.e.a. niet in de openbaarheid te brengen omdat hij vreesde voor het leven van zijn bronnen. Maar er moet daarna toch steeds meer informatie zijn gekomen die e.e.a. bevestigde. Overigens was het in 1942 al her en der in Duitsland bekend – al was het bij de meesten uiteraard ook alleen van horen zeggen – dat er vernietigingskampen waren; Victor Klemperer in Dresden noemde op 17 oktober in zijn dagboek

¹ In het Italiaans: https://www.corriere.it/cultura/23_settembre_16/pio-xii-sapeva-shoah-prova-una-lettera-scritta-1942-ungesuita-tedesco-380489dc-53fb-11ee-8884-717525326594_shtml

Auschwitz, "das ein schnell arbeitendes Schlachthaus zu sein scheint."

Breken met de Jehovah's getuigen

Dat breken met de getuigen een moeilijke en pijnlijke gelegenheid is, wisten wij al. Tubantia liet op 29 oktober een afvallige vrouw uit Enschedé daarover aan het woord. Ook werd gemeld dat de dag daarvoor een aantal afvalligen naar het hoofdkantoor van de getuigen in Emmen ging om te vragen om een dialoog met het bestuur; zij wilden bereiken dat de regels worden veranderd die bepalen dat er geen contact meer met afvalligen mag zijn. Het zijn regels die de afvalligen sociaal doodverklaren (*shunning*) en isoleren. De afvalligen hebben een stichting *Against Watchtower Shunning* van Henri van Dahlem uit Aalten (de website daarvan is makkelijk te vinden). Van de dialoog kwam niets, omdat de afvalligen voor de getuigen niet meer bestaan. Logisch!

In België heeft de Gentse rechtbank vorig jaar in hoger beroep uitgesproken dat *social shunning* geoorloofd is; zie daarover <https://pointer.kro-ncrv.nl/rechter-jehovahs-getuigen-social-shunning>.

In ons land kondigde minister Franc Weerwind (Rechtsbescherming) in mei 2022 een onderzoek aan naar de gevolgen van uitsluiting voor ex-leden van gesloten groepen, zoals de Jehovah's Getuigen. Een meerderheid van de Tweede Kamer sprak zich al eerder uit tegen het uitsluitbeleid.

Als vrijdenkers spreken wij ons uit tegen alle regels en leerstellingen van de Jehovah's getuigen. Hun uitsluitbeleid heeft misschien als pluspuntje dat het ertoe kan bijdragen dat mensen zich gaan afvragen waar ze mee bezig zijn.

Exorcisme: niet uit te drijven...

Nee, beste vrijdenker, exorcisme is niet alleen maar iets uit horrorfilms (met veel braaksel en ronddraaiende hoofden, u weet wel). De Wereldvereniging van Exorcisten heeft de Tjechische priester/kerkjurist **Karel Orlita** ▼ van het bisdom Brno als nieuwe voorzitter gekozen. Dat gebeurde eind september tijdens een congres in het door nonnen gedreven hotel 'Fraterna Domus' te Sacrofano in Italië, waaraan 203 exorcisten en 100 assistenten deelnamen, die onder meer spraken over hoe om te gaan met occulte praktijken en sekten.

De vereniging werd opgericht door onder meer pater **Gabriele Amorth** ► (1925-2016) en erkend door de paus in 2014. Amorth werd recent uitgebeeld door Russell Crowe in de film *The Pope's Exorcist*.

De doctor in de theologie Michel T'Joën (1952) die exorcist is voor het bisdom Gent en gemiddeld vijf uitdrijvingen per maand doet, was niet bij het congres, meldde de Gazet van Antwerpen op 31 oktober.

Naar verluidt houdt een exorcisme tegenwoordig in dat er wordt gebeden, met wijwater gesprenkeld en dat de duivel be-

leefd wordt verzocht om te vertrekken. De duivel is ook niet meer wat-ie geweest is...

(Informatie o.a. van <https://www.kerknet.be/kerknet-redactie/nieuws/nieuwe-voorzitter-en-bestuur-bij-wereldvereniging-exorcisten> en <https://wrlrels.org/nl/2020/11/30/international-association-of-exorcists/>)

Wat moest Stoffer bij die abortuskliniek?

SGP-lijsttrekker Chris Stoffer valt volgens de satirische website Nieuwspaal goed in de smaak bij de vrouwelijke kiezers. "Het 49-jarige sekssymbool kan rekenen op duizenden vrouwelijke fans. (...) Hij is een van de meest begeerde mannen van Nederland."

Toch valt niet aan te nemen dat hij een of meer fans ongewenst zwanger heeft gemaakt en dat hij daarom op 9 november bij een Rotterdamse abortuskliniek opdook. Het was in feite om steun te verlenen aan degenen die de ongewenst zwangere vrouwen benaderen en folders geven vanuit het streven om "kindjes te redden". Een omstreden praktijk; progressieve partijen in de Tweede Kamer hebben de afgelopen jaren meer dan eens gevraagd om een bufferzone rond abortusklinieken zodat demonstranten altijd een x-aantal meters afstand moeten houden van vrouwen en de kliniek. Stoffer beschouwt het niet als intimidatie en vindt dat de "pro-life-wakers" het op een mooie manier doen, meldt de NRC op diezelfde dag. Het is voor de krant duidelijk dat de SGP de aandacht wil trekken met een wat activistischer stijl om zich te onderscheiden van andere rechts-conservatieve partijen.

Als vrijdenkers moeten wij hopen dat de vrouwen in ons land een verstandiger keuze maken dan voor "sekssymbool" Stoffer.

Column, uitgesproken tijdens de Atheïsmedag 2023

op 11 november 2023 in De Balie te Amsterdam

door **Bart Collard**

Deze week had ik een leuk telefoongesprek met een man op mijn werk. Die man leest regelmatig mijn artikelen. ‘Ik ben het vaak met je eens, maar op sommige punten ook helemaal niet’, zo liet hij weten. ‘Dat is prima’, zo reageerde ik. Ik heb nog nooit gehoord dat iemand het helemaal, over alles, met me eens is. Later in het gesprek herhaalde hij die zin nog twee keer. Toen vroeg ik waar hij het dan mee oneens is. De man benoemde dat hij ‘streng gelovig’ is (ik dacht dat alleen atheïsten en cultuurgelovigen de term ‘streng’ gebruiken in die context). Hij beweerde te geloven in een almachtige god die alles bepaalt en die god is niet de islamitische of de joodse, maar de christelijke. ‘Dus we kijken fundamenteel anders naar de wereld’, zo kreeg ik te horen. Nou, dat klopt tot op zekere hoogte natuurlijk. ‘Maar dat is niet erg’, zo zei ik. ‘Van mij mag jij geloven in een god, je mag bidden, je mag naar de kerk gaan en daar allerlei rituelen uitvoeren met anderen – zolang daar geen gekke dingen zoals onthoofdingen op een altaar gebeuren’ (ik vond mijn grapje leuker dan hij). Ik zei: ‘Van mij mag dat alles. Maar ik vind het onzin. Ik begrijp dat de gelovige hoop uit zijn of haar geloof haalt, maar ik denk dat zij of hij aan zelfbedrog doet.’ Ik legde uit dat wij kunnen samenleven door een tolerante positie naar elkaar in te nemen; als hij mijn ongeloof accepteert, en ik zijn geloof. Hij accepteerde mijn ongeloof want god zou over mij oordelen; dus waarom zou hij dat doen, zo vroeg hij retorisch. En zolang hij anderen niet schaadt uit naam van zijn god – wanneer daar sprake van is, is een discussiepunt – mag hij van mij geloven. Ik zei: ‘en dat is waarom je mijn boek *Het Recht op Misinformatie* dient te lezen. Dat boek staat vol met religiekritiek maar is een verdediging van het recht om te geloven in je reinste onzin, zoals, in mijn ogen, het geloof in god.’ En zo is het. Westerse overheden focussen zich op desinformatie en complottheorieën. Religies zullen dan als eerste sneuvelen. Gelukkig verdedigt deze atheïst de vrijheid van de gelovigen om religies aan te hangen.

Mijn naam is Bart Collard. Ik ben de secretaris van de Vrije Gedachte, auteur bij Wynia's Week en Elsevier Weekblad en de schrijver van het recent verschenen boek: *Het Recht op Misinformatie*. Het is een eer om hier vandaag voor u te mogen spreken. Ik heb daar drie redenen voor. Een van de redenen is natuurlijk omdat het een privilege is om een bijdrage te leveren bij een evenement van de oudste vrijdenkersvereniging ter wereld – De Vrije Gedachte is ontstaan in 1856. Daarnaast is het een privilege om in deze prachtige zaal te spreken, op deze historische locatie, waar zoveel geta-

lenteerde, inspirerende mensen hebben gesproken, gedicht en gezongen.

Ten derde – niet in de minste plaats – is het een eer om deel uit te maken van deze *line-up*. Uw dagvoorzitter, Floris van den Berg, schrijft sneller dan ik kan lezen. Zijn oeuvre beslaat bijna zoveel boeken dat ik ze in een aparte boekenkast dien te zetten. Vandaag zal hij een laudatio uitspreken, maar wanneer iemand ooit weer een laudatio over Floris gaat uitspreken, dan geef ik het diegene te doen. Dat gaat een flinke voorbereiding vereisen. Ik wens diegene alvast sterkte.

John en Bas zijn zulke goede muzikanten. Het zijn heel aardige jongens. Ze begonnen met covers en tegenwoordig maken ze ook prachtige eigen liedjes. Het is fantastisch om hier het podium met ze te mogen delen.

Na mij zal Keyvan Shahbazi spreken. Keyvan schreef het boek *De Amerikaan van Karadj*. Ik word nog steeds stil als ik aan zijn verhaal denk en ik ben blij dat ik niet na hem spreek, want anders was u de aandacht bij mijn verhaal kwijt na 1 minuut. Keyvan strijdt tegen totalitarisme en voor vrijheid en is daarom een inspiratie voor me. [Zie elders in dit nummer de lezing van Keyvan Shabazi. (red.)]

Willem Vermaat heeft inmiddels een flink c.v. opgebouwd. De man – ik denk dat hij zich vandaag zo identificeert – komt regelmatig op televisie, is een graag gehoorde gast op de radio (meestal NPO Radio 1), schrijft veelvuldig voor kranten en is de auteur van het goed verkochte boek *Waarom we geen hondenmelk drinken*. Dat boek is *food for thought*, mensen. [Zie elders in dit nummer de lezing van Willem Vermaat. (red.)]

En dan nog: Assita Kanko. Met een soortgelijke brok in de keel als ik had bij het lezen van *De Amerikaan van Karadj* las ik een paar jaar geleden haar boek *Omdat je een Meisje Bent*. Wat een verhaal. Wat een kracht. Wat een energie en positiviteit. Maar vooral wat een strijdlust. [Voor het dankwoord van Assita Kanko na haar huldiging als Atheïst van Het Jaar 2023 verwijzen wij naar de video op de YouTube-pagina *Vereniging De Vrije Gedachte*. (red.)]

Dat ik een bescheiden bijdrage mag leveren tussen al deze mensen is een privilege.

Mis- en desinformatie

Wellicht is het u opgevallen dat ik stelde dat overheden beleid creëren over desinformatie, terwijl mijn boek zich volgens de titel op misinformatie richt. Hoe zit dat? Het is daarom goed om die twee termen van elkaar te onderscheiden. Nu is er geen bre-

de consensus over de definities van mis- en desinformatie. Maar doorgaans worden ze als volgt begrepen.

Wanneer wordt gesproken over misinformatie, gaat het om onjuiste informatie, die wordt verspreid zonder dat daar een intentie bij zit om schade toe te brengen. De verspreider van die onjuiste informatie denkt bijvoorbeeld dat de verspreide informatie juist is en daarom gehoord of gelezen moet worden. Hij meent dat het bericht een verrijking is voor anderen. De misinformatieverspreider is te goeder trouw.

Wanneer over desinformatie wordt gesproken, gaat het doorgaans om diezelfde onjuiste informatie, maar dit maal verspreid met de intentie om schade toe te brengen. Het verspreiden van de leugen dat de directeur van De Balie, Yoeri Albrecht, hier, onder deze zaal, allerlei duistere ruimtes heeft waar Mark Rutte het bloed van gemartelde kinderen drinkt, terwijl ik weet dat het niet waar is (ik zal voor de duidelijkheid nog maar eens zeggen dat dit dus niet waar is; A) er is geen kinderpedoruimte in De Balie en B) er wordt voor zover bekend nergens aan ritueel satanisch kindermisbruik gedaan; u denkt dat het onnodig is om dit te benadrukken maar we willen geen *pizzagate* in Nederland) is desinformatie. Het enige verschil met misinformatie is dus de intentie; de reden waarom de informatie verspreid is.

Dat overheden zich op desinformatie richten lijkt op eens onlogisch. Ten eerste omwille van de vraag of het overheden primair om de intentie rondom de verspreiding van de onjuiste informatie gaat. Nee, natuurlijk niet. Het gaat de overheid primair om de onjuiste informatie en het gevolg van de verspreiding daarvan. Of iemand die informatie te goeder trouw of te kwader trouw verspreide is niet zo relevant. Het gaat om het onjuiste karakter van de informatie en om hetgeen waartoe de verspreiding van die informatie in de ogen van de overheid zou kunnen leiden. Ten tweede is de focus op desinformatie door de overheid ogenschijnlijk onlogisch omdat het erg lastig is om te bepalen met welke intentie die informatie is verspreid. Was de verspreider in de veronderstelling dat de informatie juist was? Dan is sprake van misinformatie. Of wist de verspreider dat de informatie onjuist was en verspreide hij deze toch bewust om schade toe te brengen? Dan is het desinformatie, maar dat is moeilijk om te achterhalen. De verspreider van desinformatie gaat natuurlijk niet zeggen: 'ik verspreid nu informatie waarvan ik weet dat deze onjuist is, omdat ik schade wil toebrengen.'

Overheden richten zich daarom niet op desinformatie, maar op misinformatie: op de verspreiding van onjuiste informatie. Maar waarom beweren overheden zich dan op desinformatie te richten? Dat is gissen. Wellicht heeft het ermee te maken dat een focus op desinformatie een hogere drempelwaarde voor overheidsingrijpen heeft. Er wordt niet op alle onjuiste informatie ingegrepen; slechts wanneer er een kwaadaardige intentie achter zit. Want wat zou

het betekenen als de overheid zich zou richten op onjuiste informatie, ongeacht de intentie?

Metten

Hoe bepaal je welke informatie correct is en welke niet? Als we kennis over de werkelijkheid willen krijgen, dan kunnen we daartoe wetenschappelijke methoden gebruiken. Zoals Karl Popper uitlegde in een video-interview in 1974: er bestaat zoiets als de waarheid. En die waarheid kunnen we kennen. Het probleem is alleen dat we nooit met zekerheid kunnen stellen dat we de waarheid kennen, zelfs als we die waarheid kennen; we weten niet zeker dat we de waarheid kennen. In sommige gevallen komen we daar overigens wel erg dicht bij natuurlijk, bij die waarheid. Maar zodra er een bepaalde mate van zekerheid is behaald, dan spreken we van voorlopige waarheden. Voorlopig, omdat de mogelijkheid bestaat dat die voorlopige waarheid ooit weerlegd zal worden. Dat is een kernpunt van wetenschap; die bevat een zelfcorrigerend mechanisme. Maar wat betekent dat voor het fenomeen van misinformatie en de bestrijding daarvan?

Het covidvirus laaide eind 2019 op in China en verspreidde zich begin 2020 in groot tempo over de wereld. Omstreeks maart 2020 stelde het RIVM mensen gerust dat dat virus zich niet verspreidt via mensen; dat mensen geen andere mensen konden besmetten. Dat bleek natuurlijk volstrekt onjuist te zijn en het RIVM heeft daarmee misinformatie verspreid. Moest dat bericht verwijderd worden van het internet? Moest het RIVM aangepakt worden voor het verspreiden ervan? Nee, want dit is hoe wetenschap werkt. Inzichten kunnen veranderen en het is belangrijk dat er geen schaamte, of een andere oorzaak voor terughoudendheid, is, voor het delen van veranderde inzichten.

Destructiviteit van bijgeloof

Dat leidt mij naar de goochelkunst. Sinds 2007 ben ik goochelaar; preciezer wat ook wel een mentalist wordt genoemd. Ogenschijnlijk kan ik uw gedachten lezen, kan ik u beïnvloeden tot het maken van de keuzes waarvan ik wil

dat u die maakt, en kan ik toekomstige gebeurtenissen voorspellen. En als ik wil dat het absurder wordt kan ik u hypnotiseren, kan ik lepels en vorken doen buigen, en geesten voorwerpen doen verplaatsen – zoals het laten zweven van een tafel. Ik zeg dat ik dat ‘ogenschijnlijk’ kan. Het is belangrijk om hier heel precies te zijn over wat ik doe. Die tafel zweeft niet echt, het lijkt er wel op. De lepel is wel echt gebogen, maar komt dat door mijn mentale krachten? Nee, natuurlijk niet. Ik kan u hypnotiseren – en hoe dat werkt; dat kan ik moeilijk verklaren maar het is evident dat dit alleen lukt als u een *believer* bent – maar ook dat zijn geen bijzondere gaven. En ja, ik kan de informatie in uw hoofd achterhalen, maar ik kan uw gedachten niet lezen. Natuurlijk niet.

De vraag hoe zo’n truc op u overkomt is voornamelijk afhankelijk van mijn presentatie als mentalist. Ik kan beweren dat ik, een beetje in lijn met die dikke Galliër uit een strip en film – Obelix – als kind in een toverput ben gevallen. Of dat ik van jongs af aan dode mensen kon zien. Of dat ik tijdens een wandeling diep in de jungle in Centraal Amerika oog in oog kwam te staan met een jaguar, wiens stem ik in mijn hoofd hoorde; en dat dat de stem van god was. Maar ik kan ook tegen u zeggen dat alles wat ik doe ook door u te leren is, dat het een flinke studie is, dat u toewijding nodig heeft, dat er zeer slimme – soms heel eenvoudige – methoden bij te pas komen, dat u lef moet hebben, maar dat u alles wat ik doe ook zou kunnen leren. Dat is overigens hoe ik mijn goochelen presenteert. Ik vind dat ethisch verantwoord, omdat ik niet wil bijdragen aan bijgeloof. Wat binnen het goochelen helaas – helaas omdat het zo’n prachtige kunst is – snel gebeurt.

Het is overigens Assita Kanko die wijst op, en ik citeer haar in *De Tweede Helft. Tijd voor een Nieuw Feminisme*, ‘de destructieve kracht van bijgeloof’. Ze wijst erop dat in Burkina Faso door sommigen wordt gedacht dat de aanraking met een intacte clitoris tot de dood kan leiden. Volstrekt gestoord (niet Assita Kanko hè? Maar mensen die bang zijn voor clitorissen. Even voor de duidelijkheid). Goed, daarover zo dadelijk meer.

De interpretatie van de waarneming

Wat met betrekking tot het vraagstuk van misinformatie geleerd kan worden uit de goochelkunst is dat onze waarnemingen, en wellicht is dit contra-intuïtief, doorgaans adequaat zijn. Uw waarneming is doorgaans zuiver. Uw interpretatie van die waarneming echter niet. U ziet dat ik in mijn linkerhand een munt heb. U ziet dat ik die munt naar mijn rechterhand breng. U ziet dat ik mijn rechterhand sluit. En ineens, als ik mijn rechterhand open, ziet u de munt niet meer. Maar dat betekent niet dat die munt plots verdwenen is. Of dat ik die achter het oor van mevrouw Kanko heb getoverd.

Wat van de goochelkunst geleerd kan worden is dat we ons vragen moeten stellen zoals: wat is er precies gebeurd? Wat heb ik precies waargenomen? En als ik denk dat ik iets heb waargenomen dien ik heel grondig te zijn: weet ik zeker dat mijn idee van die waarneming klopt, of gaat het mogelijk om een onjuiste interpretatie? Want de goochelaar plaatste die munt niet in de rechterhand. Dat is uw interpretatie van uw waarneming. Zo is het ook met misinformatie – noem het *fake news* – op het internet. Wie

is de verspreider van het bericht? Wie heeft het filmpje gemaakt? En met welke redenen kan dat zijn gebeurd? Welke belangen spelen er? Wat is er exact op dat filmpje te zien? Hoe zeker weet ik dat wat ik zie Gaza is en niet Jemen? Hoe zeker weet ik dat wat er op het filmpje te zien is echt is, en niet geënceneerd, bijvoorbeeld door Hamas-acteurs als mr. Fafo die gisteren nog op de BBC te zien was? En ook gisterenavond bij Nieuwsuur werden beelden van een ogenschijnlijke Hamasacteur getoond. Maar het vinden van antwoorden

op vragen omtrent de echtheid van beeldmateriaal is doorgaans erg lastig. Dat hoeft niet erg te zijn. Belangrijk is dat we ons bewust zijn van wat we niet weten, of van onze onzekerheden over de waarheid. Het is moeilijk om te bepalen wat waar is en wat niet. En met de hedendaagse technologische ontwikkelingen wordt dat alleen maar complexer.

Overheid die zich bezighoudt met onwaarheden

Wat zulke voorbeelden laten zien, is dat het gevaarlijk is als de overheid zich gaat bezighouden met de juistheid van een uitspraak. Praktisch zou het vereisen dat er een soort van waarheidsdatabase komt met daarin uitspraken die juist zijn – en wellicht ook een database met tegenovergestelde uitspraken: uitspraken die onjuist zijn. Los van de vraag of het wenselijk is dat de *overheid* zo’n database zou bijhouden rijst de vraag of het *überhaupt* wenselijk is als de overheid gaat acteren op basis van vermeende onjuiste uitspraken. Want de uitspraken die aangepakt worden, zouden volgende week plotseling toch *juist* kunnen blijken te zijn. Door vermeende onjuiste uitspraken te verwijderen, te censureren, wordt menselijke vooruitgang – wetenschappelijke vooruitgang – belemmerd.

Maar er is nog een praktisch bezwaar. In mijn boek haal ik een speech van wijlen Christopher Hitchens aan, gegeven in Toronto in 2006 (<https://www.youtube.com/watch?v=zDap-K6GmL0>). Hitchens vatte daarin de klassieke werken *The Age of Reason* van Thomas Paine, *On Liberty* van John Stuart Mill, en *Areopagitica* van John Milton als volgt samen:

‘Samengevoegd is wat zij zeggen: het is niet slechts het recht van de persoon die spreekt om gehoord te worden. Het is het recht van een ieder in het publiek om te luisteren en om te horen. En elke keer dat je iemand het zwijgen oplegt maak je jezelf een gevangene van je eigen handelen, omdat je jezelf het recht om iets te horen ontzegt. (...) Houd in gedachten, dames en heren, dat elke keer dat u de vrijheid van meningsuiting van iemand anders schendt, of voorstelt om dat recht te schenden, u daarmee in potentie meer problemen voor uzelf creëert in de toekomst.’

Maar wie bepaalt wat waar is en wat niet? Eens te meer aangezien er regelmatig geen unanimititeit is in de wetenschap. Wie – of welke instantie of afdeling – willen wij dat die beslissingen maakt? Dat brengt Hitchens tot de cruciale vraag – en terwijl ik hem citeer stel ik deze vraag ook aan u dames en heren:

‘Wie gaat bepalen – aan wie kent u het recht toe om te bepalen, welke uitingen schadelijk zijn, of wie de schadelijke spreker is, of om vooraf te bepalen wat de schadelij-

ke consequenties zullen zijn waarvan we vooraf genoeg weten, zodat we ze kunnen voorkomen? Aan wie bent u bereid deze taak te geven? Aan wie gaat u de taak toekennen om de censor te zijn?”

Hitchens concretiseert zijn punt echter nog verder. En wederom stel ik u dezelfde vraag:

‘[Kent u een persoon] aan wie u de taak zou delegeren om voor u te bepalen wat u kan lezen? Aan wie wil u de taak geven om voor u te bepalen, om u te ontzien in de verantwoordelijkheid om te horen wat u wellicht te horen hebt? Kent u zo iemand? Steekt uw handen op! Kent u iemand aan wie u deze taak wil geven? Heeft iemand een genomineerde? [BC: Het blijft stil.] U bedoelt dat er niemand in Nederland goed genoeg is om te bepalen wat ik kan lezen? Of horen?’

Hitchens zei: “I had no idea.” En ja, dat doet de meer fundamentele vraag rijzen of überhaupt iemand voor ons moet bepalen wat wij mogen lezen, zien of horen? Ik meen van niet.

Religie

Ik kom tot een afronding. Misinformatie moet niet worden aangepakt omdat die onwaar is. Maak iets niet strafbaar omdat het onwaar is, maar omdat het schadelijk is. Pak genitale mutilatie niet aan omdat het is gebaseerd op een absurd geloof, maar omdat het schadelijk is. Pak

de leugens van het Iraanse regiem niet aan omdat het leugens zijn, maar omwille van de schadelijkheid ervan.

En dat brengt mij tot slot terug naar religie, terug naar het telefoongesprek met de man op mijn werk. Stel dat misinformatie wél wordt aangepakt door de overheid, omdat die het zo belangrijk vindt om onwaarheden aan te pakken – in tegenstelling van zich te richten op schadelijkheden. Dan is niet de eerste die sneuvelt Thierry Baudet die flirt met complottheorieën zoals die over *reptilians*. Ook zullen allerlei yogamoeders die geloven in chakra's niet sneuvelen. Wat logischerwijs als eerste aangepakt zou moeten worden is religie. Want geen enkele religie doorstaat de toets van de wetenschap. Geen enkele religie overleeft de waarheidsdatabase van de overheid. God's bestaan kan niet worden aangetoond en daarom wordt hij verbannen uit het publieke en het private domein. God is misinformatie. Het geloof in god, religie, is de grootste complottheorie op aarde.

En nota bene ik, deze atheïst, verdedig die onzin. Van mij mag Baudet geloven dat er onder mijn huid een reptiel schuil gaat. Yogamoeders mogen geloven in chakra's. Christenen in God, joden in Jahweh en moslims in Allah. Mits ze daarmee niemand schaden. Dat is precies waar het overheids criterium voor ingrijpen moet liggen.

Ik dank u voor uw aandacht.

Lezing voor De Vrije Gedachte

door **Keyvan Shahbazi**

Deze lezing werd door Keyvan Shahbazi gegeven tijdens de Atheïsmedag van De Vrije Gedachte op 11 november 2023 in De Balie te Amsterdam. Shahbazi is cultureel psycholoog en adviseert bewindspersonen op verschillende ministeries. Hij was enige jaren verbonden aan de Politieacademie en is lid van de Raad van Toezicht Vluchtelingenwerk Nederland. In 2021 verscheen zijn roman *De Amerikaan van Karadj* bij Atlas Contact.

“Where in the Quran does it justify the killing of innocents?” Deze vraag stelt de CNN verslaggever, Christiane Amanpour, aan een kopstuk van de Taliban¹. De tulband valt stil. Ik zie de twijfel in zijn ogen. En ik begrijp de worsteling van de baardman.

Christiane is vandaag niet aanwezig, dames en heren, maar mag ik u drie citaten voorlezen uit de Koran?

1. Al-Imran: vers 151 - ‘Wij zullen paniek zaaien in de harten van de ongelovigen, omdat zij partners toekennen aan Allah. Te meer Hij hiervoor geen fiat heeft gegeven. Hun toevlucht zal het Vuur zijn. Hoe ellendig is het huis van deze schoften!’

2. Al-Bagharah: vers 191 ▼ - ‘Dood ze waar je ze ook tegenkomt, en verdrijf ze van waar ze jou verdreven hebben, want vervolging is ernstiger dan moord. Bevecht ze niet in de Heilige Moskee, tenzij zij daar met jou vechten. Dood ze, zo gauw ze tegen je willen vechten. Dit is wat zulke ongelovigen verdienen.’

3. At-Tawbah: vers 5 - ‘Wanneer de heilige maanden verstrijken, dood dan degenen die anderen associëren met Allah in Zijn Goddelijkheid. Waar je ze ook vindt; ga op de loer liggen, beleger ze, en grijp ze. Maar als zij berouw tonen, het gebed verrichten en de zakaat betalen (belasting), laat hen dan met rust. Voorwaar, Allah is Vergevingsgezind en altijd Barmhartig.’

U begrijpt het: de keuze is onderwerping of de dood. En alleen bij onderwerping is Allah vergevingsgezind en barmhartig.

En daarom zal een op de islam geïnspireerde Palestijnse terreurorganisatie zoals Hamas nooit tot een vergelijk komen met een joodse staat. De nuttige idioten die denken, dat het deze terroristen gaat om de rechten van de Palestijnen, hebben er niets van begrepen.

Later meer over het gesprek van Christiane met de tulband.

Het islamisme gaat terug naar de oorsprong en de beginjaren van de vorming van deze religie. Naar de islam,

وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْبَلُونَهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تَقْبَلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يَقْتُلُوَكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَتَلُوكُمْ

فَأَقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿١٩١﴾

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=ne8yjHbnOYA>

zoals profeet Mohammed en zijn opvolgers vanaf 613 na Christus tot halverwege de achttiende eeuw in de praktijk brachten. Naar de islam, zoals het letterlijk in de Koran en de overleveringen staat. Weg met de facultatieve in elkaar getimmerde islam uit 'leuke' spirituele delen. Stukjes naar smaak geselecteerde islam, die in de loop van de eeuwen onder invloed van de moderniteit zijn ontstaan. Alsof je bij Albert Heijn boodschappen doet. Hoofddoek op maar je oorbellen eruit laten hangen! Zo van: kijk ik ben ook moslim!

Nee, terug naar de zuivere islam, zoals de profeet die heeft verkondigd en gepraktiseerd. En die zuivere islam is expansiedrift door nietsontziende wreedheden en het onderwerpen van wat men 'de ongelovigen' noemt. Het einddoel is zoals ze zelf zeggen, en ik citeer: 'het laten wapperen van het vaandel van de islam over de gehele aardbol.'

Wie teruggaat naar de oorsprong van de islam, kan niet anders dan zich net zo barbaars te gedragen als de profeet Mohammed en zijn vier bloeddorstige opvolgers; de Khalifs Omar, Abubakr, Osman en Ali. Voor zijn dood had hun profeet al het goede voorbeeld gegeven. In zijn rooftochten, met de eerste groep Jihadi's, langs verschillende stammen op het Arabische schiereiland, nam hij persoonlijk deel aan de massaslachting van 900 Qurayz-joden. Vervolgens maakte hij Raihana, de mooiste vrouw van die stam, wier man hij eigenhandig had onthoofd, tot zijn seks-slaaf. Verzet tegen de zuivere islam betekende toen, en betekent nu, de vernietiging van alles wat je dierbaar is.

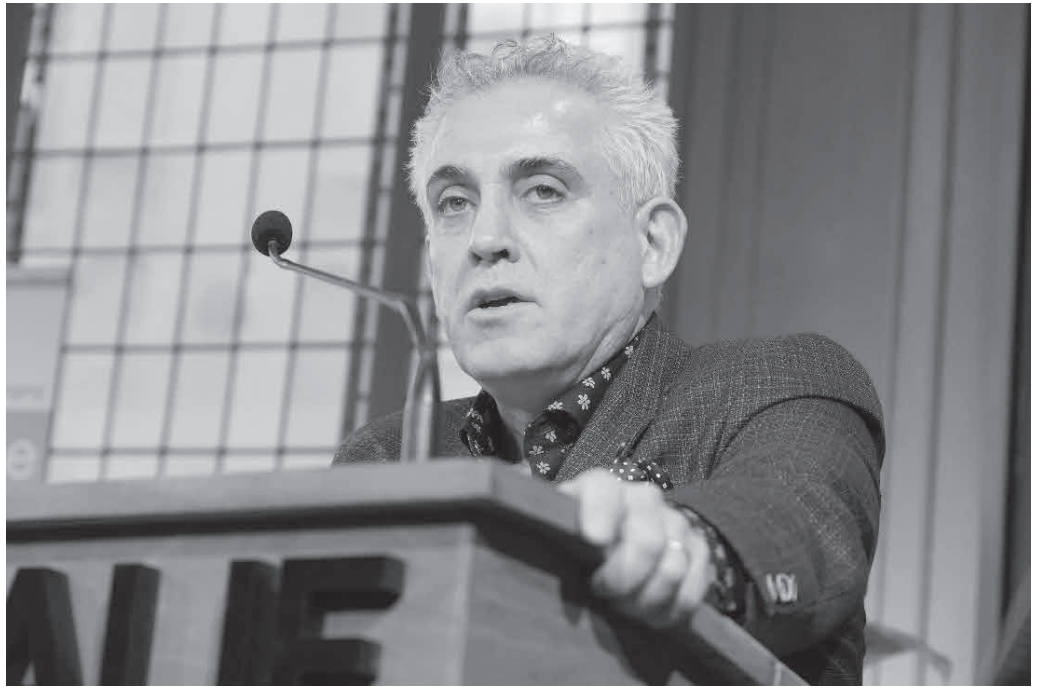
En dat is de realiteit waar het hoofdpersonage van het boek *De Amerikaan van Karadj*, de 17-jarige scholier Piruz Sabet, in 1981 mee wordt geconfronteerd.

Let wel: 1981 is nog ver vóór de Taliban in Afghanistan, ver vóór 11 september 2001, ver vóór de Islamitische Staat in Syrië en Irak en ver vóór Hamas in Gaza.

We stappen in het boek bij een van de "gesprekssessies", die de politieke gevangenen moesten voeren met Ibrahim Raisi, de officier van justitie van de islamitische revolutie in het stadje Karadj. En de huidige president van de islamitische republiek Iran. In het eerste deel van deze scene, is de hoofdpersoon, die op de grond ligt, al onder marteling uitgekleeft.

"Piruz hilde en krijste van de pijn en trilde over zijn hele lichaam.

'Een gesprek moet van twee kanten komen, meneer Sabet,' zei de stem. 'Dat is wel zo netjes. Als dat je nooit geleerd is, gaan we het je hier leren. Het gaat zo: Ik stel een vraag en jij geeft daar antwoord op. Het juiste antwoord, welteverstaan. Bijvoorbeeld: Waar komt dat litteken op je knie vandaan?'

Piruz probeerde zijn gedachten bij elkaar te verzamelen. Waar heeft hij het over? Mijn knie? Hij had nog altijd een blinddoek op, en kon zijn eigen knie niet zien. Plotse-ling realiseerde hij zich, waar de stem het over had.

'Ik, ik ben in de badkamer uitgegleden, en tegen de betegelde zijkant van het bad gekomen.'

De kabelslagen begonnen weer.

'Stop. Alsjeblieft. Stop. Niet slaan. A-Alsjeblieft. Niet slaan', smeekte hij kermend van de pijn.

Na een tijdje stopte broeder Naderi met slaan.

'Ik zei, ik stel een vraag en jij geeft het juiste antwoord,' zei de stem.

'Maar het is echt waar, het is echt waar, de chirurg van het Shir-o-Khorshid ziekenhuis in Jahan-Shahr heeft het gehecht. Ga het vragen. Het is waar.'

'De volgende vraag, meneer Sabet: In welke demonstratie heb je deze kogelwond opgelopen?'

'Demonstratie? Kogelwond? Ik ben uitgegleden en gevallen in de badkamer, echt waar, je kunt de plek nog zien, onder de badrand in ons huis, ga zelf kijken, dit is geen kogelw...'

De slagen met de kabel begonnen weer. Als een gewond dier kroop Piruz, op zijn buik over de vloer. Hij had geen stem meer, om te krijzen. Er kwam geen geluid meer, uit zijn keel."

Laat ik u een citaat voorlezen uit een toespraak uit 1982 van ayatollah Khomeini, de grondlegger van de islamitische staat in Iran:

"Wij hebben dezelfde logica, als aan het begin van de islam: als wij ze doden, zullen wij naar de hemel gaan. Als zij ons doden, gaan wij nog steeds naar de hemel. Waarom zouden we dan bang zijn?"

Zonder het zelf te beseffen, is Piruz Sabet als een 17-jarige scholier in HET ANDERE kamp terechtgekomen. Het kamp waaraan Khomeini met 'zij' refereert.

Maar, maakt u zich geen illusie; U ALLEN zit ook in dat kamp, u realiseert het zich alleen nog niet.

Column voor de Atheïsmedag 2023

Uitgesproken op 11 november 2023 in De Balie te Amsterdam

door **Willem Vermaat**

Beste vrijdenkers,
Respect moet je verdienen. Als er iets is dat nog geen greintje respect verdient, dan is het religie. Waarom? Nou, voor mij voelt dat gewoon zo. Het kwetst mij enorm als ik mensen religie zie belijden; als ik kruisjes, keppeltjes, en kopvodden aanschouw; als ik de niet te ontwijken gebedshuizen in de straten passeer. Het snijdt door mijn rationele ziel. Elke keer weer moet ik de kwelling ondergaan te constateren dat zoveel in potentie vrije geesten zich hebben laten knechten door een volstrekt onzinnig dogma. Kan er niet méér rekening worden gehouden met de gevoelens van mij en andere atheïsten? Mensen mógen wel geloven, maar waarom moet het altijd zo in het zicht?

Ja, beste vrijdenkers, er is veel te weinig aandacht voor onze gevoelens. Stelt u zich toch eens voor, dat we het over die boeg zouden gooien. Dezelfde boeg als die religieuze vaak gebruiken.

Toen er in 2009 een billboard langs de A4 stond met de tekst 'Er is waarschijnlijk geen god; durf zelf te denken en geniet van dit leven', mede mogelijk gemaakt door De Vrije Gedachte, was voor sommige religieuze het land te klein. Ze voelden zich... gekwetst.

Het is een kaart die religieuze helaas maar al te vaak spelen.

Maar het is een kaart die alleen een troef is als wij er gehoor aan geven. En mijn oproep is: stop daarmee. Werp de ik-ben-gekwetst-kaart met soevereine minachting van je af. Sta het niet toe dat gelovigen het debat platleggen. Blijf zeggen waar het op staat.

De gekwetstheid van gelovigen is volkomen misplaatst. Waarom ontstaat er ophef over één billboard, maar kunnen duizenden kerken, symbolen van onderdrukking van de geest en veelal van miskenning van andersdenkenden, ongestraft en kritiekloos het landschap kleuren? Mijn woorden kunnen kwetsen, dat begrijp ik. Ik gebruikte bijvoorbeeld het woord 'kopvodden'; een woord dat overigens niet mijn voorkeur geniet, maar dat in me opkwam omdat ik het mooi vond allitereren met kruisjes en keppeltjes. Ik dacht erover het woord toch niet op te schrijven, en niet uit te spreken, omdat het ... misschien te onnodig kwetsend is. Maar wáárom zou dát hetgeen zijn waar we ons druk over maken? En niet de onderdrukking van vrouwen die met de hoofddoek in alle openbaarheid en volle glorie tot uitdrukking komt?

Gekwetstheid wordt van stal gehaald om de eigen irrationele overtuigingen te beschermen. Om niet te hoeven luisteren of nadenken. Om terechte kritiek de kop in te drukken, zonder daarvoor argumenten te hoeven geven.

En de ironie is, juist de gekwetstheid van religieuze is wat op die manier daadwerkelijke kwetsuren in stand houdt. Niet alleen in het groot, als het gaat om de onderdrukking van vrouwen of de vervolging van homoseksuelen, maar ook in het klein, achter de voordeuren van de vrome en ogenschijnlijk harmonieuze gezinnen.

Dat heb ik aan den lijve ondervonden. Daarom is deze column ook een persoonlijke afrekening.

Mijn bestaan, de persoon die ik echt ben, is kwetsend voor de mensen die mij op deze wereld hebben gezet. Mijn atheïsme doet hen pijn. En religieuze ouders zijn er ontzettend goed in de verantwoordelijkheid daarvoor te leggen bij het ongeloof van hun kind, terwijl de oorzaak natuurlijk hun eigen geloof is. Je hoeft die onzin over gereed worden, over een hemel en hel, over een god die zogenaamd rechtspreekt, niet te geloven.

Maar dat zeg ik niet.

Waarom niet? Waarom houd ik rekening met de gevoelens van mijn ouders, maar waarom konden zij mij wel de eerste 18 jaar van mijn leven in een christelijke mal drukken?

Waarom leerden zij mij zonder enige gêne, zelfs vol trots, de verhalen van de bijbel? Waarom kon ik op mijn derde psalmen uit mijn hoofd zingen? Waarom vonden ze dat onderdeel van een goede opvoeding?

Al vrij jong trok ik het geloof in twijfel. Maar daarvoor was geen ruimte. Op mijn elfde kwam ik op een dag

van school. Ik zat net op ‘de middelbare’ en bij geschiedenis hadden we het gehad over de oude Grieken en Romeinen, hun mythen, en wat de functie van die mythen is. Ik had denkwerk gedaan, raapte al mijn moed bij elkaar en zei tegen mijn vader: ‘Pap, op school hadden we het over mythen en dat die bedacht zijn door mensen om iets te kunnen verklaren. En het verhaal van Noach verklaart waarom er een regenboog is.’ Het antwoord van mijn vader: ‘Ja, maar mythen zijn niet echt gebeurd en het verhaal van Noach is wel echt gebeurd.’ Einde gesprek.

Er. Was. Geen. Enkel. Gesprek. Mogelijk.

Wat ik merkwaardig vind, is dat overtuigende gelovigen er niet op kunnen vertrouwen dat hun kind op een onderzoekende manier tot dezelfde conclusies komt als zij. Waarom, als ze zeker weten dat wat zij geloven waar is, moeten ze hun kinderen indoctrineren met dat geloof? Waarom moeten ze elke horizonverbredende vraag onderdrukken, en hun kinderen leren de wereld te bekijken door de nauwe koker van hun religie?

En waarom hield ik na het antwoord van mijn vader verder mijn mond? Waarom respecteerte ik zijn autoritaire afweermechanisme, terwijl hij mijn vrije denken niet respecteerte?

Waarom hield ik de meeste van mijn gedachten verder maar voor me, nadat ik iets later tegen mijn moeder zei dat ik niet meer naar de kerk wilde, en zij zei dat ik mee moest omdat ze bij mijn doop beloofd had mij in het geloof groot te brengen, en me met tranen in haar ogen vroeg of ik wel geloofde en toch niet dacht ‘dat we van de apen afstammen’.

Ook al heb je het geloof afgezworen, het kan nog jarenlang diepe sporen nalaten. Waaronder misplaatst respect.

Want... waarom heb ik het gevoel dat je kind in een mal drukken, de eigenheid van je kind miskennen, je kind in een emotionele kooi gevangen houden – want ja, behalve de voorbeelden die ik gaf over de dogmatische manier van het ‘bijbrengen’ van het geloof, was ook emotionele verwaarlozing een prominent onderdeel van mijn jeugd, vooral in de vorm van stilzwijgen over essentiële onder-

werpen, het miskennen van mijn gevoelens en het simpelweg dicteren van leefregels; het wordt te veel om daar ook nog op in te gaan – waarom denk ik dat dat alles minder erg is dan mijn vader gewoon volkomen eerlijk de waarheid te zeggen: ‘Als je gelooft dat het verhaal van Noach echt gebeurd is, dan heb je psychische hulp nodig.’

Eert uw vader en uw moeder. Waarom? Waarom, terwijl kindermishandeling vele malen vaker voorkomt dan oudermishandeling?

Ik denk dat de intentie uitmaakt. Ik heb het idee dat mijn ouders het allemaal goed bedoeld hebben. Maar de weg naar de hel is geplaveid met goede bedoelingen.

Mijn ontsnapping was en is mijn fantasie. Dat ik eraan kan denken dat mijn vader later in een bejaardentehuis zit, dat ie daar een kamertje heeft en op zondagochtend naar de kerk wil. Dat ik er dan ben en dat ie vraagt of ik hem er naartoe kan rijden in z'n rolstoel. En dat ik zeg: hahahaha, de kerk, blijf jij maar lekker hier! God bestaat niet, je hebt je leven lang voor niks geloofd, blijf dus maar lekker hier zitten en zoek het maar uit.

Of dat ik mijn frustraties over het misplaatste respect voor geloof breder uit. Dat ik columns kan schrijven en voordragen, zoals deze, over de mooie woorden van christenen over ‘het gezin’. Een façade. Ze zien in onder andere homoseksualiteit een bedreiging voor de warmte van het gezin. Warmte? Welke warmte? Welke warmte, godverdomme?

En als ik doordraaf, dan schrijf ik een sketch waarin ik al mijn ongenoegen uit over de aanwezigheid van het christendom in onze maatschappij en schets ik mijn ideaalbeeld:

De Evangelische Omroep wordt verboden. Er komt nog één laatste uitzending waarin Andries Knevel gedwongen wordt z'n reet af te vegen met het Reformatorisch Dagblad, opdat ie dan misschien wat minder naar stront ruikt. De organisatoren van de EO Jongerendag spelen in de allerlaatste The Passion en worden aan het einde allemaal gekruisigd. Allemaal. ChristenUnie en SGP worden opgeheven. Het CDA niet, want van die partij blijft na de verkiezingen toch al niets meer over. De laatste debielen die daar nog op stemmen, worden met pek en veren de dorpen uitgejaagd, kaalgeschoren en over de Duitse grens gezet.

Beste vrijdenkers, het is satire. Maar waarom kan dat als aanstootgevend worden ervaren, net als de vloek die ik zojuist eruit gooide en andere dingen die ik in de afgelopen minuten heb gezegd? Aanstootgevender dan de waanzin van religie, dat vooral begrip en respect geniet? En waarom is het in vele ogen aanstootgevender dan een ‘normale’ religieuze opvoeding die betekent dat een jongetje nachtenlang in bed lag te bidden voor zijn klasgenoten, omdat zijn ouders hem hadden wijsgemaakt dat wie niet in god gelooft, in de hel komt.

Beste vrijdenkers, er op die manier tegenaan kijken: het is waanzin, het is achterlijk en het verdient onze afkeuring.

Beste vrijdenkers – en met die woorden sluit ik graag mijn bijdrage af – beste vrijdenkers, het is tijd dat het misplaatste respect voor religie verdwijnt, en dat we aandacht schenken aan de ware kwetsuren.

Tegen de onverschilligheid!

Laudatio voor **Assita Kanko**, uitgeroepen tot Atheïst van het Jaar 2023 door de atheïstisch humanistische vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte tijdens de Atheïsmedag in De Balie te Amsterdam op 11 november 2023

door **Floris van den Berg**

bestuurslid van De Vrije Gedachte

Hoe kunnen mensen zo onverschillig zijn voor het leed van de anderen? Assita Kanko

Beste Assita,

Ik heb jouw boeken gelezen en ik ben diep onder de indruk van je bevologenheid, je compassie en je rationele woede. 'Moeten de dingen zijn zoals ze zijn?' vraag je je af in *Omdat je een meisje bent. Verhaal van een besneden leven* (p. 29) Dat is een diepe filosofische vraag en het getuigt van moed om die telkens weer te stellen, om je af te vragen waarom dingen zijn zoals ze zijn en waarom mensen dingen doen die ze doen. Een betere wereld begint met het *in frage* stellen of wat mensen doen ook moreel gerechtvaardigd is, of het goed is wat wij doen.

In het Boeddhisme is een bodhisattva iemand die bijna Verlichting heeft bereikt, maar nog niet het nirwana binnengaat omdat zij zich ervoor in wil zetten dat iedereen de weg naar Verlichting weet te bereiken. 'Hoe kan ik me volledig vrij voelen terwijl zo veel vrouwen nog lijden?' vraag je je af. (p. 11) Daar moest ik aan denken toen ik jouw werk las. Jij hebt op vijfjarige leeftijd een verschrikkelijke besnijdenis ondergaan, waarover je openhartig en hartverscheurend schrijft in *Omdat je een meisje bent*. Je hebt je ontworsteld aan de misogyne cultuur van jouw land van herkomst, Burkina Faso, en je hebt je ontwikkeld tot een vooraanstaande politicus, feministisch activist en schrijver. Je had je ook volledig op je carrière en je persoonlijke leven en ontwikkeling kunnen richten. Dat heb je niet gedaan: je zet je als publiek intellectueel, activist en politicus in voor mensenrechten en vrouwenemancipatie. De speerpunt van je bekommernis is je verzet tegen besnijdenis van meisjes en vrouwen. Je zet je in om deze praktijk voorgoed uit te bannen, niet alleen in Burkina Faso, maar wereldwijd. Daarnaast zet jij je in voor de emancipatie van vrouwen die besneden zijn. In jouw werk geef je hun een stem. Het is ongelooflijk dapper dat jij openlijk spreekt over wat jou is overkomen, omdat het onvoorstelbaar afschuwelijk is. Wie verzint zoiets? Wie doet zoiets? Een cultuur kan blijkbaar bestaan uit een opeenstapeling

van bijgeloof en achterlijke tradities die zo'n wrede praktijk in stand houden. Net als Ayaan Hirsi Ali en Waris Dirie (in haar boek *Mijn woestijn*) zet je in voor kwetsbare vrouwen die jullie een stem geven. Je laat ons weten dat er wereldwijd het onvoorstelbare aantal van 200 miljoen vrouwen besneden is. U hoort het goed: 200 miljoen. Je schrijft: 'Elk jaar worden wereldwijd drie miljoen meisjes en vrouwen besneden.' (p. 50) Ondanks de mensenrechten en de kinderrechten verklaringen. Hoe kan dat? Feministen wereldwijd zetten zich toch al lange tijd in voor de emancipatie van vrouwen en de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens die de morele gelijkwaardigheid van vrouwen en mannen erkent, stamt uit 1948. Jij noemt in jouw boek onverschilligheid voor het leed van anderen als een belangrijke reden. Cultuurrelativisme doet daar nog een schep bovenop. In mijn essay over *De tweede helft* in *De vrolijke feminist* schreef ik:

"Hoewel nazisympathieën in de meeste kringen niet bon ton zijn, is het opperen van cultuurrelativistische opvattingen – "het is niet aan ons om over een andere cultuur te oordelen" – heel gebruikelijk. Ik word dan witheet van woede: Denk je eens in in de positie van het slachtoffer! Hoe zou jij het vinden om als negenjarig meisje de vrouw van een man van veertig te moeten zijn (zoals Aisha van Mohammed). Om niet meer naar school te mogen. Niet meer met andere kinderen te mogen spelen. Om bruto verkracht te worden. Is er ook maar één zo'n relativistische

postmoderne goedprater die zich in deze slachtofferpositie kan vinden?" (*De vrolijke feminist*. p. 255)

Je maakt een belangrijk punt: er is jou iets naars overkomen, maar jij hebt er geen schuld aan en jij bent er niet minder om. Je schrijft: "Deze vermindering is mij overkomen, meer niet. Het is niet mijn schuld en daardoor ben ik ook niet minder waard dan de anderen. [...] Dat wat ons overkomen is, is niet onze eigen schuld, maar de schuld van een absurde traditie, een religie of de schuldige lafheid van de stille medeplichtigen. Wat telt, is wat we van ons leven maken." (p. 52)

Je schrijft over het gebrek aan seksuele voorlichting en de taboes die er rond lichamelijkeheid, naaktheid en met name seksualiteit bestaan in Burkino Faso en dat terwijl je uit een gezin komt met een vader die directeur was van een school. Dat seksualiteit en kennis over het lichaam onderdeel van onderwijs en opvoeding behoren te zijn, geldt in jouw land van herkomst helaas niet.

Je schrijft over je jeugd, dat je een rebel was. Zo vroeg je waarom jouw broers niet mee hoefden te helpen met huishouden en koken en jij wel. 'Omdat je een meisje bent', was het onbevredigende antwoord dat je altijd kreeg. In Burkino Faso is scheiden voor vrouwen onmogelijk. Kindhuwelijken voor meisjes zijn heel gebruikelijk. Abortus is verboden. Ik heb opgezocht dat, hoewel homoseksualiteit niet verboden is in Burkino Faso, de sociale acceptatie ervan bijzonder laag is.¹

Assita, je bent een echte vrijdenker, al van jongs af aan. Maar vragen stellen wordt lang niet altijd op prijs gesteld. Je schrijft: "Papa begint er echt genoeg van te krijgen dat ik altijd zoveel vragen stel over van alles en nog

wat. Hij wil dat ik onmiddellijk stop met al die vervelende vragen." (p. 18) Je stelt vragen en bent onderzoekend. Je durft ook vragen te stellen, waar anderen geen vragen stellen. Je stelt zo tradities en gebruiken ter discussie, zelfs als daar een zwaar taboe op ligt. Vanuit een liberaal humanistisch perspectief bekritiseer je tradities en gebruiken en vraag je je af hoe het met de positie van de vrouw is gesteld. Daar komt ook religiekritiek om de hoek kijken. Er is vanuit feministisch perspectief veel aan te merken op religie. Ook op de islam. Jouw feminisme sluit aan bij het liberaal-humanistische perspectief van Simone de Beauvoir, maar het botst met het postmoderne intersectionele feminisme (dat we nu woke noemen) waarbij er geen kritiek op islam geuit kan worden omdat moslims als slachtoffer van onderdrukking worden gezien en daaruit – ten onrechte – wordt geconcludeerd dat er geen kritiek mag worden gegeven. Je staat achter de principes van het klassieke, liberale feminisme: mannen en vrouwen zijn moreel gelijkwaardig en dat botst met de visie in islam dat vrouwen minderwaardig zijn of een specifiek voorgeschreven rol moeten vervullen. Als vrijdenker uit je kritiek op alles, ook op religie en met name islam.

Assita, jij wilde niet in de rol die voor meisjes en vrouwen in Burkino Faso – en op zoveel meer plekken op de wereld – is voorgeschreven: trouwen, kinderen krijgen en het huishouden doen. Jij wilde je vleugels uitslaan. Dat is je gelukt; je hebt overzicht en inzicht verworven en deelt nu je weidse feministische en atheïstische visie.

Je bent een wereldburger, een kosmopoliet. Je spreekt in ieder geval Nederlands, Frans en Duits. Je hebt zitting in het Europees Parlement en daarin houd je je onder meer bezig met vrouwenrechten, ook buiten Europa. Als jour-

¹ <https://www.equaldex.com/region/burkina-faso>

nalist weet je hoe belangrijk vrijheid van meningsuiting is die de mogelijkheid biedt kritiek te uiten, ook op religie.

Je kaart het probleem van morele onverschilligheid aan. Mensen zijn te vaak onverschillig voor het leed van anderen. De meisjesbesnijdenis vindt nog steeds plaats op een markt waar mensen de meisjes om hulp kunnen horen schreeuwen. Niemand doet iets. Je schrijft: 'De mensen wandelen voorbij, onverschillig. Telkens hoop ik dat iemand ons komt helpen, maar er komt niemand en daar zou ik me heel lang over blijven verbazen.' (p. 25) En je schrijft een paar pagina's verder: 'We moeten ons niet laten verleiden door de zonde van onverschilligheid. Ja, soms is onverschilligheid een vorm van medeplichtigheid.' (p. 35)

Je bent ongeduldig – en terecht! Vrouwenbesnijdenis moet niet vandaag maar liefst nog gisteren, mondiaal uitgebannen worden. Maar in de politiek gaan dingen langzaam, zelfs de dingen waar haast bij nodig is – zoals ook klimaatmaatregelen. Veel mensen hebben de neiging om af te wachten en om dingen op hun beloop te laten. Maar jij niet: elk besneden meisje is er één teveel! "Hoe lang zullen we moeten wachten, hoeveel meisjes en vrouwen zullen opgeofferd worden, deels door ons geduld en onze onoprechtheid, alvorens de dingen veranderen? Geef mij maar revolutie in plaats van evolutie." schrijf je in je boek (p. 34).

In jouw krachtige en prachtige feministische pleidooi *De tweede helft* pleit je onder andere voor afschaffing van de bruidsschat, zoals een geit, en voor het afschaffen van de maagdelijkheidscultus voor vrouwen die leidt tot ellende en leed. Je pleit voor een seksuele revolutie in landen waar die nog niet heeft plaatsgevonden. Je pleit voor vrije toegang tot anticonceptie, goede seksuele voorlichting en onderwijs dat een mentaliteitsverandering teweegbrengt omdat de gelijkheid tussen mannen en vrouwen wordt uitgedragen.

Je bent een humanist. Je wilt je inzetten voor een betere wereld met minder onnodig leed, met name voor meisjes en vrouwen. Maar je cijfert jezelf niet weg – en terecht! In jouw werk kom je namelijk ook naar voren als een gepassioneerde levensgenieter.

In het voorwoord van *De Tweede Helft* schrijft humanistisch filosoof Etienne Vermeersch over jou: "Deze dappere vrouw is erin geslaagd op eigen kracht los te komen uit een verdrukkende situatie en ze heeft een status bereikt waarin ze zorgeloos van het leven kan genieten. Maar dat volstaat voor haar niet. Vanuit deze comfortabele positie is haar verantwoordelijkheidszin nog toegenomen: een behoefte aan solidariteit met die talloze andere vrouwen die nog steeds op uiteenlopende wijze worden verdrukt." (p. 7,8)

Beste Assita, het is mij een eer en genoegen: namens vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte roep ik jou voor jouw tomeloze gepassioneerde inzet voor een betere, vrouwvriendelijke wereld, uit tot Atheïst van het Jaar! Proficiat!

Assita Kanko's dankwoord staat niet op papier. Wij verwijzen naar ons YouTube-kanaal (zie de info aan de binnenkant van de cover) waar u haar op video kunt zien en horen.

Voorzitter Stanley Bakker overhandigt Assita Kanko een aandenken in verband met haar benoeming tot Atheïst van het Jaar 2023.

Oorlogsdagboeken als peillood van de vrije geest

door **Anton van Hooff**

Waarom lees ik zo graag Duitse oorlogsdagboeken? Die ‘lust’ is ontstaan toen ik – vrij laat – Victor Klemperer ontdekte. In zijn *Tagebücher 1933-1945*, in het Nederlands verschenen als *Tot het bittere einde*, beleef je mee hoe een zeer geëmancipeerd iemand, dwepend met de Duitse cultuur, gedoopt en met een ‘Arische’ vrouw getrouwd, door Hitler tot Jood werd gemaakt. Alleen door het – zeer omstreden – bombardement op Dresden van 13 februari 1945 ontsnapte Klemperer, niet te verwarren met zijn neef de dirigent Otto, ternauwernood aan de Shoah.

Anna Haag

Als toetje op de jaarvergadering van 18 oktober zou ik wijzen op de unieke kwaliteiten van het pas onlangs uitgegeven oorlogsdagboek 1940-1945 van Anna Haag, in het Nederlands gepubliceerd als *Vreemdeling in eigen land*, Alfabet 2023. Maar door tijdgebrek kwam het er niet van; een andere keer dan maar over de notities van deze autodidactische vrouw, die bewijst dat ook onder een onderdrukkend regiem de geest vrij kan blijven. Ook onder Poetins dictatuur blijkt dat mogelijk; twee Russische vrienden, met wie ik in contact blijf, laten dat zien.

Bij mijn bezoek van mei 2023 bleken tot mijn verbazing nogal wat vrijgeestverwanten in Anna’s woonplaats Stuttgart haar boek niet te kennen. Het was ook ik die hun wees op het bestaan van een ‘Gedenkstätte’, elf metalen platen waarin fragmenten uit haar dagboek 1940-1945 uitgestanst zijn neergelegd.

Drie van de elf metalen platen met fragmenten uit het oorlogsdagboek van Anna Haag in Stuttgart-Sillenbuch

Het echolood van Kempowski

Met het open oog – en oor – voor Duitse oorlogsdagboeken hoorde ik op van een terloopse vermelding in OVT van de VPRO op zondagmorgen. Dat is het enige programma waarnaar ik nog luister bij de Nederlandse publieke radio-omroep, die door reclame, kneuterigheid en

gillende Amerikaanse keukenmeiden (‘singers’) is gedenegeneerd. In dat programma werd in het voorbijgaan *Das Echolot* van Kempowski genoemd. Daar moest ik meer van weten, in de eerste plaats wie de auteur was.

Aan Walter Kempowski viel niet ten deel wat Helmut Kohl ‘de genade van de late geboorte’ heeft genoemd. Geboren in 1929 maakte hij zeer bewust de nazidictatuur mee. Hij was Hitlerjunge. Hij overleefde het vernietigende bombardement op Hamburg van juni 1943, de zogeheten Operatie Gomorrha¹. Nog in 1945 werd hij als 15-jarige tot militaire dienst gedwongen. Hij verloor zijn vader op 26 april 1945, dus enkele dagen voor de capitulatie. In 1948 werd hij in de Sovjet-zone wegens spionage tot 25 jaar tuchthuis veroordeeld. In 1956 vrijgelaten werd hij in West-Duitsland onderwijzer en kreeg pas laat erkenning als schrijver. Kempowski was dus in alle opzichten een tijdgetuige (‘Zeitzeuge’).

Hij zette ‘de vloek van een vroege geboorte’ om in literaire arbeid met een hoog autobiografisch gehalte. Enfin, lees maar op Wikipedia hoe hij zijn levenservaringen heeft verwerkt.

De drie peilingen

Zijn favoriete methode is de collage: het zo bij elkaar zetten van losse bronnen dat de lezer zijn eigen verhaal maakt. Daartoe had hij een gigantisch groot archief aangelegd, dat is uitgroeid tot een collectie van honderdduizenden foto’s en miljoenen bladzijden.

Daaruit heeft hij geput voor de ‘collectieve dagboeken’ van *Das Echolot*. Dit literaire echolood stelt in staat om de diepte te peilen van de stemmingen in drie cruciale periodes uit het oorlogsgebeuren.

Allereerst is het de Operatie Barbarossa, de overval van Sovjet-Rusland op 22 juni 1941. Het was een verraderlijke schending van het niet-aanvalsverdrag van augustus 1939 en het vriendschapsverdrag van een maand later. Stalinisten houden nog steeds vol dat het Molotov-Ribbentropverdrag een berekenende zet was van de geniale *Vodzh* (‘Leider’, net als *der Führer* en *Il Duce*) om de Sovjet-Unie beter op de onvermijdelijke oorlog voor te bereiden. Het uitdrukkelijke vriendschapsverdrag verzwijgen ze liever.

Barbarossa ’41, 736 pagina’s, beslaat twee periodes, allereerst 22 juni tot en met 8 juli, het Duitse gejubel bij het begin, de verslagenheid van Russische soldaten en de opgetogenheid aan Britse kant dat er een tweefronten-oorlog zat aan te komen. De Duitse richtlijnen voor de pers verboden iedere vergelijking met Napoleons noodlottige Russische veldtocht van 1812.

Het tweede deel, 7-31 december, documenteert dat de Duitsers wel degelijk een Napoleontische catastrofe beleven, en nog wel voordat ze Moskou hebben kunnen inne-

¹ Anna Haag schrijft al op 14 december 1940: ‘Moet er niet op een dag rechtvaardigerwijs een Sodom en Gomorra uit de hemel zich over ons “Vaderland” uitstorten?’

men. Hiermee wordt het kerstgevoel aan het front en thuis toch wel gruwelijk bedorven. Duitse vrouwen slaan aan het breien, winterkleding wordt allerijl ingezameld. Ondertussen wordt er in het belegerde Leningrad massaal van honger en koude gestorven.

De tweede documentaire dieptepeiling, in vier delen van bij elkaar 3056 pagina's, wordt gedaan van 1 januari 1943 tot en met 28 februari, dus rond de ondergang van het Zesde Leger in Stalingrad.

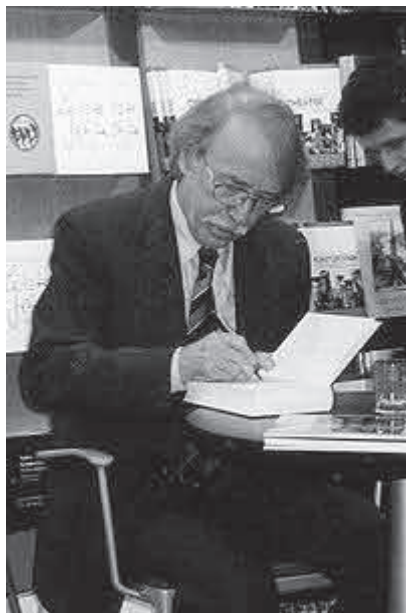
De laatste serie, 3456 pagina's, weer vier delen van 12 januari 1945 tot en met het bombardement op Dresden van 13 en 14 februari, heeft als ondertitel *Fuga furiosa*, 'Razende vlucht', wegens de focus op de vlucht in paniek van honderdduizenden uit Oost-Pruissen, in het bijzonder over het bevroren haf. Ook hier laat Kempowski alle zijden het woord doen, bijvoorbeeld Thomas Mann in Californië, de arts van Winston Churchill, ten dode opgeschreven gevangenen in de concentratiekampen, Russische soldaten en verkrachte Duitse vrouwen.

Mijn peiling

Wat is mijn verhaal dat ik uit dit enorme arsenaal van 7.248 bladzijden vorm? Het is vooral verbijstering over zoveel naïveteit. Tot het laatst plaatsen ouders annonces waarin ze in 'trotse rouw' het sneuvelen van hun zoon voor 'Führer und Vaterland' melden. Tot het laatste toe blijven mensen geloven dat de Führer voor de Endsieg zal zorgen – heeft hij niet Wunderwaffen achter de hand? Heel spaarzaam zijn de documenten die wel getuigen van

Walter Kempowski signeert

vrij denken. Anna Haag had gelijk toen ze op 24 januari 1941 schreef dat in Nazi-Duitsland 'Denken helemaal niet meer de mode' was.

Voor mij is de aangrijpende lezerervaring van *Das Echo Lot* een aansporing om wel ogen en geest open te houden. Dus niet weggijken en wegdenken bij de massamoord die de Israëlische 'rogue state' op de Palestijnse oerbewoners van hun gebied pleegt. In NRC 18/11 las ik dat een kolonist, iemand die

zich tegen internationale bepalingen in op de Westbank heeft gevestigd, verklaart dat Palestijnse kinderen met recht worden gedood, want als ze volwassen werden, zouden ze wraak nemen. Duitse soldaten schreven aan het thuisfront dat het doden van joodse kinderen bepaald geen pretje was, maar anders zouden ze opgroeien tot wraaknemers....

Kerstmis vieren vóór Moskou, december 1941

Duitse krijgsgevangenen van Stalingrad; van de 80.000 kwamen er 6.000 terug naar Duitsland

Vlucht over het bevroren haf bij Königsberg, januari 1945

Anecdotes van D'Ablaing over Multatuli

Gedigitaliseerd door *René van Elst*

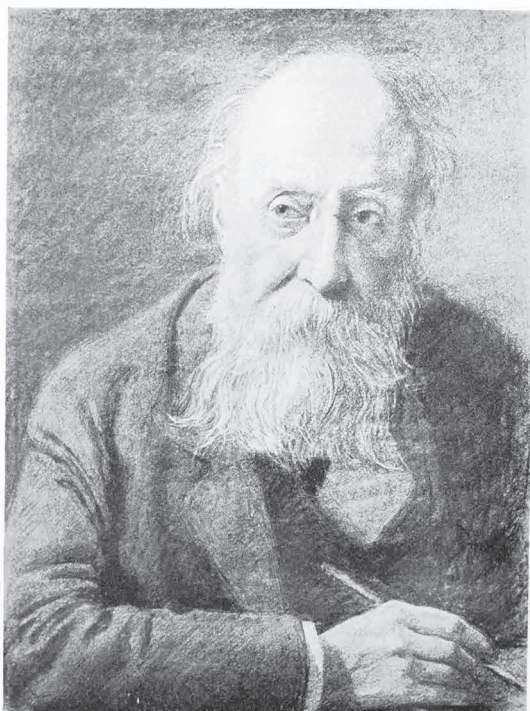
Toelichting RvE:

Dit is een gedeelte uit het boek "RUDOLF CHARLES D'ABLAING VAN GIESSENBURG, 1895-1904, PERSOONLIJKE HERINNERINGEN DOOR M. — D'ABLAING'S OMGANG MET MULTATULI 1860-1866", uitgegeven door F. van Rossen te Amsterdam in 1904.

Van "M." is bekend dat hij P.J.A. Meersmans was, een van de grondleggers en eerste conservator en bibliothecaris van het Multatuli Museum. Hij had een verzameling Multatuliana die in 1914 door het Multatuli Genootschap werd verworven. Mogelijkerwijs was Meersmans van beroep kleermaker voor dames te Amsterdam, zie <http://historisch.groene.nl/nummer/1909-10-07/pagina/4#3/24.13/-74.88>. (derde advertentie van boven in het midden).

Uit Wikipedia (ingekort):

Rudolph Carel d'Ablaing van Giessenburg ▼ (Amsterdam, 26 april 1826 – aldaar, 13 maart 1904) was een Nederlands uitgever en publicist. Hij droeg ook de naam Rudolf Carel Meijer. In Amsterdam vestigde hij zich in 1853 als zelfstandig boekhandelaar en vanaf 1856 ook als uitgever. Hij werd lid van de onafhankelijke vrijmetselaarsloge *Post Nubila Lux* (opgericht in 1849), en hij evolueerde van deïstisch naar materialistisch en atheïstisch. In 1855 richtte hij samen met F.C. Güntz het tijdschrift *De Dageraad* op, en het jaar daarop stichtte hij onder dezelfde naam een vrijdenkersvereniging op, waarvan hij de eerste voorzitter werd. In 1860 werd hij bevriend met Multatuli en vanaf 1862 trad hij op als zijn uitgever en ook een tijdlang als zijn secretaris.

R. C. d'Ablaing van Giessenburg

Hieraan kan worden toegevoegd dat Multatuli ook een tijdlang een kamer huurde bij D'Ablaing (Vijgendam 628, Amsterdam). Multatuli was toen platzak; de kamer werd ingericht met hulp van dagersleden (juni 1864). De vriendschap eindigde toen Multatuli schulden maakte bij D'Ablaing en deze Multatuli verweet dat hij te weinig kopij leverde. Niettemin was D'Ablaing, niet lang voor zijn dood, bereid om voor Meersmans een (onvoltooid) stuk over Multatuli te schrijven, dat in het genoemde boek is afgedrukt. Het is dus een stuk van een van onze oprichters over één van onze ereleden. Ik heb het gedigitaliseerd met behoud van de oude (en op enkele ondergeschikte punten foutieve) spelling, tevens heb ik enkele noten en afbeeldingen toegevoegd.

[Meersmans:] De navolgende aantekeningen over Multatuli, door ziekte en zorgen niet voltooid, werden op ons herhaald aandringen in het jaar 1901/1902 door d'Ablaing geschreven.

Dekker was uiterst fijngevoelig; maar even als bij alle mensen, die overdreven vatbaar zijn voor indrukken, hadden deze ook bij hem den tijd niet zich te hechten, hoe diep ze voor het oogenblik ook waren. Zij waren zó talrijk en volgden zó snel elkander op, dat gestadig de eene de andere machteloos maakte. Vandaar dat hij steeds in een opgewonden toestand verkeerde, dat hij een scherp opmerker maar ook een hoogst partijdig beoordeelaar was, dat hij zich iederen dag schuldig maakte aan inkonsekwentiën en gestadig door onberekenbare handelingen zijn levenszorgen vermeerderde, en de vrienden van zich afstiet, die belangloos hem steunen wilden.

Op zekeren dag stormde hij overgelukkig het kantoor van zijn uitgever binnen. „Geef me eens gauw een enveloppe,” riep hij, „ik heb geld om aan mijn vrouw te zenden, een bankje van vijf-en-twintig gulden dat ik daar juist onder couvert ontving, zonder een letter schrift er bij, dat is het mooiste van de zaak. Delicaat hé! nu behoef ik niemand dank te zeggen, nu kan ik op niemands gelaat een trek zoeken die mij het gevoel op aanspraak op erkentenis verraaft.” En terwijl hij sprak, schreef hij in zenuwachtige haast op de enveloppe het adres van zijn vrouw, stak het bankje er in, en maakte eene beweging om de trap af te gaan. „Schrijf je er niet een paar woorden bij?” vroeg zijn uitgever. „Wat denkt je wel, dat ik daartoe den tijd zal nemen, terwijl ik weet, hoe doodelijk Tine om het geld verlegen is.” En de enveloppe bevochtigende, snelde hij de straat op. Geen vijf minuten verlieten of hij was terug — met ledige handen. — „En de brief, waar is die gebleven? Zoo snel kun je toch niet naar het postkantoor gelopen en terug zijn?” — „Ik kwam de arme vrouw tegen, je weet wel, die van het Poolsche Koffyhuys¹, zij was zo bitter

¹ Drukbezochte zaak in de Kalverstraat, dicht bij de Beurs, sinds 1781, in 1857 uitgebreid met een logement. Later 'Hotel

ongelukkig, ik scheurde de enveloppe open en gaf het bankje — aan haar."

Eenige dagen later trad Dekker des avonds het bierlokaal van Schwab in de Warmoesstraat binnen. Ternauwernood had hij plaats genomen aan het tafeltje waaraan zijn vriendenclubje zat, of een kelner bracht hem een brief, kort te voren bezorgd. Dekker scheurde de enveloppe open, er was een muntbiljet van f 50,— in, niets anders. Dekker keerde zich driftig om en riep „kelner!" „Wat gaat ge doen?" vroeg een der vrienden. „Ik wil den kelner dat ding geven, ik neem geen geld van onbekenden aan, en dat in een bierhuis, — een aalmoes! een infame streek." Men had moeite hem tot bedaren te brengen en het muntbiljet uit zijn handen te krijgen, maar men moest beloven, het den schenker terug te geven onder mededeeling van hetgeen bij de ontvangst had plaats gehad.

Geld gleed door zijne vingers, voor hem zelf had het geen waarde; verlangde hij naar het bezit, dan was het om aan anderen te kunnen geven als geschenk of tot betaling van schuld.

Toen hij bij den banketbakker Knobel in de Kalverstraat woonde¹, verbood hij eens het dienstmeisje de trappen te schuren, dat geluid maakte hem zenuwachtig en belette hem te werken. „Dat mag ik niet laten," ontving hij ten antwoord, „dat is mijn werk, wat zou mevrouw wel zeggen als ik het ongedaan liet?" Dekker stopte haar een rijksdaalder in de hand, en gelastte haar, maar aan haar meesteres te zeggen dat zij met haar werk gereed was.

Met het geld van zijn vrienden, zelfs wat hem niet geschonken of geleend was, sprong hij even roekeloos om, als met hetgeen dat hij zelf te beheeren had.

Op zekeren avond met zijn vrienden bij Schwab in gesprek zijnde, denzelfden avond dat de enveloppe met vijftig gulden door een kelner werd gebracht, of weinige dagen later toonde hij zich in het oogvallend onrustig. Men vroeg hem wat hem deerde. „Wat mij scheelt?" riep hij opspringende. „Ik heb behoefte aan muziek." „Dan zit er niets anders op, dan dat wij naar de Nes gaan," zei Raadt van Oldenbarneveldt, „want om dit uur, bijna middernacht, zijn alle concerten afgelopen." „Vooruit dan maar, naar de Nes," antwoordde Dekker. Het sloeg juist twaalf uur toen Dekker, Raadt, M.C. van Hall Az.² en J. Spree de zaal van het Parlement³ intraden, en een kop koffy bestelden. Tot hun schrik waren de muzikanten reeds bezig hun instrumenten in te pakken, en het kostte den binnenkomenden heel wat moeite hen te bewegen nog een stukje ten beste te geven. Dekker luisterde aandachtig toe, de muziek oefende eene gunstigen invloed op hem uit, hij geraakte blijkbaar in kalmer stemming. Toen de muziek zweeg, kwam, volgens plaatselijk gebruik, een der dames executanten bij de heeren met een bakje rond. Raadt wierp er een dubbeltje in. „Geef mij je portemonnaie," zeide Dekker die naast hem zat, „ik heb geen geld bij mij." Raadt reikte hem

Het Poolsche Koffiehuis

argeloos zijn portemonnaie toe, maar hij keek vreemd op, toen hij zag dat Dekker zijn portemonnaie omkeerde, en den inhoud, zeventien gulden en eenige centen, in het aangeboden bakje stortte, terwijl hij den eigenaar op bitsen toon toevoegde: „Ziezo, jelui kooplui hebt geen gevoel voor kunst, bedenk toch dat jij slechts een ellendige tabakshandelaar bent, en dat zij eene artiste is." Raadt was zo ontsteld, dat hij het antwoord schuldig bleef. Schijnbaar kalm trad hij naar het buffet en gaf daar zijn horloge tot pand, want niets restte hem om zijne verteering en die van Dekker te betalen, maar wanneer en waar ook, na dien avond, iemand hem vroeg of hij met Dekker persoonlijk bekend was, dan gaf hij lucht aan zijne verontwaardiging, door de mededeeling hoe onbescheiden Dekker op den bewusten nacht in het Parlement met zijn portemonnaie gehandeld had. Raadt, van Hall en Spree zijn dood, maar de dochter van Raadt leeft nog, en kan getuigen hoe talloze keeren zij haren vader die mededeeling heeft horen doen.

Dekker had een middelmatige lengte, een nette, tengere gestalte en kleine welgevormde voeten; de handen en vooral de vingers waren nu niet juist van wat men noemt een aristocratischen vorm. De nagels waren breed en plat, maar zij waren met zorg onderhouden en steeds scherp gepunt als het gemis van de dubbele welving minder te doen in het oog vallen; de lichtblauwe ogen hadden iets ijsls, zware wallen lagen daaronder en boven de ingevallen wangen. De neus en de mond waren welgevormd, een dunne blonde knevel dekte de bovenlip, het overige van het gelaat was glad geschoren omdat de haargroei daarop verre van welig was. Het fijne blonde hoofdhaar, in den regel vrij lang, was luchtig achterover gekamd, en viel daar recht neder. Het stond goed geplant op het hoge voorhoofd en geleek in zijn volheid wel wat op leeuwenmanen.

Het steendrukportret door Mitkiwitz te Brussel [zie volgende pagina] geteekend naar het door hem vervaardigd photographisch portret is goed gelijkend, maar verjeugdigd. Men kan zich voorstellen dat Dekker er zo ongeveer een tiental jaren vroeger moet hebben uitgezien. Het photographische portret door M. is het beste dat ik ken.

Dat is Dekker in den tijd toen ik met hem omging. De kleeding van Dekker gewoonlijk van een lichtgrijze kleur was altijd hoogst eenvoudig maar net en zindelijk. Zijn rechte houding en ranke lichaamsbouw werkte uitstekend mede hem goed te doen voorkomen. Hij was

Polen', dat in 1977 afbrandde.

¹ In het voorjaar van 1862 woonde Multatuli boven de banketbakkerij ('Confiseur Suisse') van Fridolin Knobel. Multatuli's beschermeling Mina Deiss (1855-1900) was daar winkelfuffrouw.

² Maurits Cornelis van Hall (Vianen, 1768 – Amsterdam, 1858), heer van Heicop en Boeicop, was een Nederlands jurist, auteur en politicus. Zijn vader was schout Floris Adriaan van Hall.

³ Café-chantant aan de Nes sinds 1838.

Lithografie naar foto van Multatuli door César Leonard Nicolas Mitkiewicz, geb. in 1836 te Warschau, fotograaf te Brussel. Door hem liet Multatuli in december 1864 een foto en een lithografie daarvan vervaardigen.

buitengewoon lenig en bewegelijk; zijn gang was vlug en veerkrachtig.

In den beginne liep hij steeds bij den weg met een rotting in de hand; maar toen zijn uitgever hem eens vroeg waarom hij toch altijd dat lastige stuk hout meesleepte, hij kon daartoe toch niet veroordeeld zijn geworden, want hij was nooit in China geweest, wierp hij het ding in een hoek. Sedert heeft hij er nooit meer gebruik van gemaakt.

Dekker was buitengewoon goedhartig, medelijdend en behulpzaam. Was hij goed gehumeurd dan was hij huiselijk, gezellig en vrolijk. Hij speelde gaarne met kinderen, was onbetaalbaar in gezelschap, vooral als er jonge meisjes bij waren; maar ook bejaarde lieden mochten hem gaarne om zijne voorkomende hartelijkheden en zijn kiesche oplettendheden. Hij had niet alleen voor ieder, tot zelfs voor de eenvoudigste lieden een welwillend woord, maar hij hield er van in den familiekring van kleine burgermensen als vriend te verkeer.

Zo had hij kennis gemaakt met een ouden, — ik meen — blinden straatmuzikant, een klarinettist die gewoonlijk met twee vioolspelende dochters op den openbaren weg in een kringetje toehoorders stond muziek te maken om in zijn onderhoud te voorzien. Bij die mensen ging Dekker dikwijls theedrinken, omdat zij in hun kleine, maar nette woning, het hem zoo naar den zin wisten te maken.

Hij kende allerlei gezelschapspelletjes, waarvan hij

de leider en de ziel was, want hij verlevendigde ze door zijn geestige gezegden en dwaze invallen; maar ook als er niet gespeeld werd vermaakte ieder zich kostelijk door zijn onderhoudend gesprek en de kluchtige verhalen die hij deed, somtijds van de eenvoudigste voorvallen. Zo hield hij op een avond een gezelschap alleraangenaamst bezig met de beschrijving van het gekrioel op een wagen met eene uitstalling van witte muizen, waarnaar hij een poos had staan kijken.

Eens vond hij eene huismoeder druk bezig met behangselpapier op een muur te plakken. „Wacht, ik zal je helpen,” zeide hij, „dan ben je er te eerder mee klaar.” Hij trok zijn jas uit, legde eenige banen papier op de plaktafel, stak zijn handen in den plakselpot en begon het papier vol te smeeren, scheurde en bemorste het van alle kanten, plakte de stukken met zijn kleverige handen, zonder nauwkeurig op de aansluiting te letten tegen den muur en bedierf geheel het begonnen werk, maar in weinige minuten was alles afgelopen. Hij was kinderlijk verblijd dat hij zo bijtijds was gekomen om — naar hij meende — een goeden dienst te kunnen bewijzen.

Terwijl hij zijn handen waschte hoorde de huismoeder dat haar kindje in een andere kamer wakker geworden was. Zij ijld er heen, wilde wat pap klaar maken, maar zag dat de suikerpot zo goed als leeg was. Zij wilde die weer vullen voor het nachtgebruik; maar er was niets meer, en de meid die vergeten had suiker te halen, was reeds naar bed. „Dat is niets,” zeide Dekker, die juist binnen trad, „ik ga even naar een bierhuis, waar ik een paar vrienden te spreken heb, ik zal meteen een pond suiker voor je kopen, en als ik naar huis ga zal ik het je aanreiken.” Te middernacht schelde hij weer aan. „Daar is je suiker,” zeide hij tot de huismoeder die de deur openmaakte, „ik heb moeite gehad ze te krijgen, want het is later geworden dan ik dacht en toen ik het bierhuis verliet waren alle winkels gesloten; gelukkig zag ik nog licht bij een bakker, ik klopte aan, en heb na lang praten, een pond van hem weten te krijgen. Slaap wel.” Meteen was hij weg. Toen de vrouw boven kwam en het kindervoedsel voor den nacht wilde gereed maken, vond zij in den zak die Dekker had overgereikt, inplaats van witte, donkerbruine, voor haar onbruikbare suiker. Hij had het toch zo goed gemeend.

Op zekeren dag was Dekker met den heer A.C. Kruseman¹, na eene wandeling, op den terugweg naar Haarlem.

„Wat is daar aan de hand,” riep hij opeens, drong door een groep mensen heen, en zag op den weg eenen dronken man liggen. „Die arme kerel kan daar toch niet blijven liggen, dan wordt hij nog overreden, komaan Kruseman pak jij hem bij de beenen” en terwijl Dekker dat zeide, had hij zelf hem reeds onder de armen gevat. De deftige heer Kruseman deed werktuigelijk wat hem gezegd werd, en zo kwam hij te Haarlem aan, de algemeen bekende man, met Dekker een dronken man dragende, tot verbazing van de voorbijgangers de stad zijner woning binnen.

WORDT VERVOLGD

¹ Arie Cornelis Kruseman (Haarlem, 1818 – aldaar, 1894) was uitgever.

Kort verslag van de Algemene Jaarvergadering 2023 van De Vrije Gedachte

door **Bart Collard**

Secretaris De Vrije Gedachte

Op 18 november 2023 vond de Algemene Jaarvergadering (AJV) van De Vrije Gedachte plaats in cursus- en vergadercentrum De Domstad in Utrecht.

Voorafgaand aan de AJV gaf **prof. Johannes Bijlsma**, die 'onze' Polakleerstoel aan de Rijksuniversiteit Groningen bekleedt, een lezing over de zin van vergelding in de rechtsfilosofie van Leo Polak. Zijn interessante bijdrage kunt u in het volgende nummer van dit blad lezen.

Vervolgens sprak hoofdredacteur van *De Vrijdenker*, René van Elst, een waardig in memoriam uit over Paul Hopster. Hopster, overleden in november 2022, werd in 1974 lid van De Vrije Gedachte en was in totaal ongeveer 18 jaar bestuurslid en hij was zelfs 26 jaar betrokken bij *De Vrijdenker*. Renée Hopster en Jeroen Hopster waren bij de vergadering aanwezig. Zie *De Vrijdenker* 2022-01 voor een uitgebreidere versie van het In Memoriam.

Daarna werd de AJV inhoudelijk gestart door de voorzitter, Stanley Bakker. Zo'n 30 leden waren aanwezig (het aantal varieerde gedurende de middag). Aangezien deze AJV pas in de tweede helft van het jaar plaatsvond en enkele leden de

stukken van de AJV niet hadden ontvangen wgens een probleem met een emailpostbus, is ter plekke besloten dat besluiten op deze AJV slechts bij unanimitieit van de AJV rechtsgeldig zouden zijn.

Bestuurslid Floris van den Berg werd gekozen tot de nieuwe voorzitter van De Vrije Gedachte. Nadat Van den Berg tot voorzitter werd benoemd gaf hij een presentatie over de activiteiten van De Vrije Gedachte, vooral van het afgelopen jaar, en schetste een vergezicht voor de vereniging. Hij toonde allerlei, voor het merendeel door René van Elst gemaakte, foto's van DVG-evenementen.

Stanley Bakker, Fabian van Langevelde (penningmeester) en Bart Collard (secretaris) blijven de andere bestuursleden. Van Langevelde heeft aangegeven dat hij het penningmeesterschap wil vervullen tot aan de volgende AJV. Daarom roep ik u namens het bestuur vriendelijk op om mede na te denken over kandidaten voor het penningmeesterschap vanaf april 2024.

Hoewel Van den Berg in zijn voordracht had benadrukt dat DVG geen gezelligheidsvereniging is, maar een idealistische vereniging die zich inzet om vrijdenken te promoten, te ontwikkelen en te ondersteunen, werd de AJV afgesloten met een borrel. En zo werd het weer een gezellige bijeenkomst met oude kennissen en vrienden.

Meer foto's op de achterkant van de cover!

DE AUTEURS EN VERTALERS VAN DIT NUMMER

Rudolf Charles d'Ablaing van Giessenburg - Zie pagina 32.

Harry Ansems (1945) is rechtsfilosoof en evolutionist. Hij studeerde Nederlands recht en rechtsfilosofie aan de Universiteit van Tilburg en werkte als docent rechten aan de Fontys Hogescholen.

Floris van den Berg (Naarden 1973) is milieufilosof aan de Universiteit Utrecht, bestuurslid van De Vrije Gedachte, lid van het Humanistisch Verbond en donateur van Skepsis. Van hem verschenen diverse boeken, zoals (het meest recent) *Recalcitrant*.

Bart Collard (1988), secretaris van De Vrije Gedachte sinds 2022, is criminoloog. Hij heeft een master Opsporingscriminologie (NL) en een master Contraterrorisme (Israël) afgerond. Hij schrijft over ecohumanistische onderwerpen en werkt momenteel aan de Universiteit Leiden aan een proefschrift over terrorisme en religie. Recent boek: *Het recht op misinformatie*.

René van Elst (Amsterdam 1950) studeerde sociologie en (deels) rechten, is gepensioneerd Human Resources medewerker, vertaalde poëzie van Fran Winant, was hoofd- en eindredacteur en opmaker van De Vrijdenker (2014-2018), thans eindredacteur, hoofdredacteur a.i. en opmaker ad hoc, maakt foto's en video's van vrijdenk-evenementen, donateur van Skepsis.

Anton van Hooff (Den Haag 1943) is klassiek historicus te Nijmegen, redacteur van De Vrijdenker en oud-voorzitter van De Vrije Gedachte, Vrijdenker van het Jaar 2023.

Enno Nuy (Aerdts 1950) is ondernemer en oud-hoofdredacteur van De Vrijdenker.

Keyvan Shahbazi - zie pagina 23.

Willem Vermaat (1989) is dierethicus en werkt als docent communicatieve vaardigheden aan de TU Delft. Hij geeft lezingen over dierethiek, carnisme en veganisme en schreef opinieartikelen voor onder meer NRC Handelsblad, de Volkskrant en Trouw. Van zijn hand verscheen in 2021 *Waarom we geen hondenmelk drinken*.

John Vink (Leiden 1950) Psychiatrie B Verpleegkunde, Orthopedagogiek, 20 j. leiding forensische psychiatrie/SGA, eigen bedrijf filtermateriaal voor lucht en water.

Eelko de Vos ('s Gravenhage, 1971) is een kubernetes cloud-engineer, ex-bestuurslid van stichting SF Report en stichting Hoogbegaafd! en heeft aan de TU Delft gestudeerd met als afstudeerrichting Kunstmatige Intelligentie.

De kartoens zijn van de Turnhoutse cartoonist **Gie Campo** ("Gier").

AANWIJZINGEN VOOR AUTEURS

Uw bijdragen aan dit blad worden zeer gewaardeerd. Wij verzoeken u om bij het aanleveren met de volgende informatie en aanwijzingen rekening te houden.

- Bijdragen aan het blad worden – in verzorgd, leesbaar Nederlands – in digitale vorm aangeboden aan de hoofdredacteur op het email-adres van de Redactie.
- Als auteur bent u zelf verantwoordelijk voor de inhoud van uw werk. Buiten die verantwoordelijkheid vallen door de Redactie in het werk aangebrachte correcties.
- De Redactie noch de vereniging De Vrije Gedachte (DVG) is aansprakelijk voor plagiaat, auteursrechtenschending etc., gepleegd door auteurs.
- Het copyright op een geplaatste bijdrage blijft berusten bij de auteur; DVG is echter gerechtigd de bijdrage geheel of gedeeltelijk opnieuw te plaatsen, hetzij in het blad hetzij in een bloemlezing in boekvorm hetzij op de website of Facebookpagina.
- U verstrekt over/van uzelf enige personalia en een portretfoto die bij het werk kunnen worden afgedrukt als het om een publicatie van enige omvang gaat.
- In overleg met de Redactie kan een bijdrage desgewenst onder pseudoniem worden gepubliceerd; anonieme bijdragen worden echter niet geaccepteerd. De

- auteur moet voor de hoofdredacteur bereikbaar zijn.
- Wij gaan ervan uit dat een artikel niet veel langer is dan 3000 woorden en een boekbespreking die niet diep op thema's uit het boek ingaat niet veel langer dan 1500 woorden.
- Veronderstel niet te veel voorkennis bij de lezers; vermijd technische/geleerde termen of leg ze uit.
- A.u.b. niet te veel noten; alleen eindnoten.
- Vertaal niet-Nederlandstalige teksten/citaten.
- Zorg voor een sprekende titel, die te maken heeft met het onderwerp, en voor bijpassende sub-onderwerpen met tussenkopjes.
- Een mini-samenvatting, waarin ook de belangrijkste trefwoorden voorkomen, wordt op prijs gesteld.
- Noem het hoofdonderwerp in het begin en schrijf de rest ter ondersteuning van dit onderwerp, zodat de lezer de argumentatie / illustratie en de weg naar de eventuele conclusie kan volgen.
- Spring niet via vrije associaties van de hak op de tak en haal geen dingen erbij die niet met het hoofdonderwerp te maken hebben, waardoor de lezer de weg kan kwijtraken.
- Vindt u dat een uitweiding belangrijk is ter illustratie van het hoofdthema, leg dan uit hoe.
- Lees uw stuk zelf goed na; controleer de zinsbouw en spelling, in het bijzonder van de genoemde namen. Onze dank voor uw medewerking!

De Redactie

De Vrije Gedachte

Doelstelling van De Vrije Gedachte

De vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' stelt zich ten doel: het bevorderen van het vrijdenken. Het vrijdenken is een atheïstisch-humanistische levenshouding gekenmerkt door:

- Rationeel denken en onderzoeken van de werkelijkheid, daarbij strevend naar:
 - bevrijding van dogmatisme, vooroordeel en onwetenschappelijke houding,
 - vasthouden aan principes van toetsing en bewijsvoering.
- Moreel handelen vanuit het besef van:
 - eigen verantwoordelijkheid voor gedachten en daden,
 - menselijke waarde,
 - solidariteit met de medemens, de natuur en het milieu,
 - de eindigheid en onherhaalbaarheid van elk individueel leven.

Een vereniging ontleent bestaansrecht aan haar doelstellingen en aan haar ledental. Veel doelstellingen kunnen worden bereikt bij voldoende aantallen (actieve) leden. Opkomen voor de situatie van mensen met een atheïstisch-humanistische levenshouding is erg actueel. In de komende periode wil 'De Vrije Gedachte' graag nieuwe activiteiten organiseren, ook in de regio's, en meer voor het voetlicht treden. Dit vergt creativiteit, tijd en energie van het bestuur, meer vrijwilligersinzet en een financiële impuls. U kunt hierbij helpen.

Steun De Vrije Gedachte!

Vindt u ook dat de vereniging op de kaart van levensbeschouwelijk Nederland thuishoort? Wilt u ook dat de vereniging nieuwe activiteiten organiseert? Steun dan de vereniging!

U kunt de vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' steunen door:

- mee te doen bij activiteiten en uw mening te geven,
- als vrijwilliger te helpen bij de organisatie van activiteiten, of door een plaatselijke of regionale kring te starten,
- ingezonden brieven te sturen aan kranten en uzelf daarin expliciet als vrijdenker te benoemen,
- geld te schenken aan de vereniging of een legaat na te laten. U kunt hierover vrijblijvend een informatief gesprek voeren en u daarvoor aanmelden via ons mailadres (zie onder),
- andere belangstellenden te attenderen op de activiteiten van de vereniging,
- te reageren op publicaties e.d. van 'De Vrije Gedachte',
- lid te worden van vrijdenkersvereniging 'De Vrije Gedachte' (zie het informatiekader in dit blad),
- abonnee te worden van het blad 'De Vrijdenker' (zie het Colofon van dit blad).

Heeft u vragen of ideeën? Het bestuur hoort ze graag! Of wilt u praten over nalaten of schenken? Neem contact op via info@devrijegedachte.nl; voor andere contactmogelijkheden zie het informatiekader in dit blad.

Bezoek onze website
devrijegedachte.nl
en onze Facebook-pagina
'De Vrije Gedachte'

Het driekleurig viooltje is sinds de 19de eeuw het internationale symbool van de vrijdenkerij. Dit bloempje heeft in het Frans de naam *pensée*, die gedachte betekent. De bloem heeft deze naam gekregen omdat de vorm ervan op die van een menselijk gezicht zou lijken en omdat de bloem in augustus vooroverbuigt alsof hij diep in gedachten is. *La libre pensée*, een term die Victor Hugo in 1850 geïntroduceerd zou hebben, betekent letterlijk de vrije gedachte en is de Franse benaming voor het vrijdenken. (Bron: Wikipedia.org.)

strikte scheiding tussen kerk en staat – weren van indoctrinatie uit opvoeding en onderwijs – bevorderen van een kritisch onderzoekende, wetenschappelijke houding – ontmaskeren van religie, pseudowetenschap en andere waanvoorstellingen – vrijheid van expressie – respect voor de waardigheid van de mens als wezen met een eindig en eenmalig bestaan – erkenning van het volledige zelfbeschikkingsrecht van de mens over eigen lijf en leden